

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2023

Julie Hlaváčová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Adaptace černobylských Čechů v českém prostředí

Bakalářská práce

Autor práce: Julie Hlaváčová

Studijní program: Sociologie se specializací: Sociální antropologie

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ... **3.1. 2023**

Julie Hlaváčová

Bibliografický záznam

HLAVÁČOVÁ, Julie. *Adaptace černobylských Čechů v českém prostředí*. Praha, 2023. 42 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Rozsah práce: 94 709 znaků včetně mezer

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá adaptací druhé generace černobylských Čechů, kteří na české území reemigrovali mezi lety 1991 – 1993 z území dnešní Ukrajiny. Primárním cílem je zjistit, jak vnímají proces vlastní adaptace, jak uvažují o vlastní národní identitě a v čem je specifická. Teoretická část popisuje historický kontext Čechů na Ukrajině a jejich reemigrace zpět do vlasti. Metodologická část vysvětluje použití polostrukturovaných rozhovorů jakožto výzkumné metody, představuji zde také zvolenou metodu kvalitativní analýzy a etické hledisko výzkumu. V empirické části následně představuji kódy a kategorie vytvořené během analýzy. Témata, která vyplývají z analýzy dat, jsou rozdělena do čtyř kategorií: vnímání života v České republice, osobnostní rysy, prvky každodenního života a sociální vazby. Prostřednictvím těchto kategorií prezentuji vnímání procesu adaptace, začlenění do společnosti i vlastní národní identity ze strany přesídlenců. V závěrečné části práce diskutuji získaná zjištění ve vztahu k výzkumným otázkám. Poznatky se snažím propojit s teoretickým modelem adaptačních strategií vytvořeným Johnem W. Berryem.

Abstract

This bachelor thesis deals with the adaptation of the second generation of Chernobyl Czechs who re-migrated to the Czech territory between 1991 and 1993 from the territory of today's Ukraine. The primary aim is to find out how they perceive the process of their own adaptation, how they think about their own national identity and how is their identity specific. The theoretical part describes the historical context of Czechs in Ukraine and their re-migration back to their homeland. The methodological part explains the use of semi-structured interviews as a research method, and I also present the chosen method of qualitative analysis and the ethical aspect of the research. In the empirical section, I then present the codes and categories developed during the analysis. The themes that emerge from the data analysis are divided into four categories: perceptions of life in the Czech Republic, personality traits, elements of everyday life, and social ties. Through these categories, I present the resettled people's perception of the process of adaptation, integration into society and their own national identity. In the final part of the thesis, I

discuss the findings in relation to the research questions. I try to relate the findings to the theoretical model of adaptation strategies developed by John W. Berry.

Klíčová slova

emigrace, reemigrace, adaptace, národní identita, konstrukce identity

Keywords

emigration, reemigration, adaptation, national identity, construction of identity

Title/název práce

Adaptation of Chernobyl Czechs in Czech environment

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Zdeňku Uherkovi, CSc. Za vedení mé práce, cenné rady a všechen čas, který mi věnoval. Mé poděkování patří také informantům, kteří se na mém výzkumu ochotně podíleli. Nakonec bych ráda poděkovala mé rodině a nejbližším přátelům za podporu při psaní této práce.

Obsah

Úvod	3
1 Klíčové pojmy a koncepty	4
1.1 Emigrace	4
1.2 Reemigrace	5
1.3 Adaptace	6
1.4 Identita	7
1.5 Národní identita	7
1.6 Kultura	8
2 Přesídlování Čechů do oblastí dnešní Ukrajiny	9
3 Reemigrace Čechů z oblasti Ukrajiny	11
3.1 První reemigrační vlna – Volyňští Češi	11
3.2 Druhá reemigrační vlna – černobylští Češi	12
3.3 Třetí reemigrační vlna	14
3.4 Specifika těchto skupin v kontextu migračních studií	14
4 Adaptační strategie	15
4.1 Berryho adaptační model	16
5 Možné dopady migrace na národní identitu	17
6 Život černobylských Čechů v ČR	18
6.1 Zabezpečení podmínek a výběr lokalit pro přesídlení	18
6.2 Dosavadní poznatky o adaptaci černobylských Čechů	19
7 Metodologická část	23
7.1 Výzkumný cíl a výzkumné otázky	23
7.2 Metody výzkumu	24
7.2.1 Metoda sběru dat	24
7.2.2 Metoda analýzy dat	25
7.3 Výběr výzkumného vzorku	26
7.4 Etika výzkumu	27
7.5 Charakteristika výzkumu a reflexe vlastní pozice výzkumníka	28
8 Empirická část	29
8.1 Vnímání života v České republice	29
8.1.1 Reflexe prvotních těžkostí	29
8.1.2 Pozitivní vztah k zemi a vnímání ČR jako domova	31
8.2 Osobnostní rysy	31
8.2.1 Vnímání vlastní národní identity	31
8.2.2 Vlastnosti získané prožitou zkušeností	32
8.3 Prvky každodenního života	34
8.3.1 Jazyk	34
8.3.2 Kuchyně	35
8.3.3 Další prvky kultury	35

8.4 Sociální vazby	36
8.4.1 Začlenění do majoritní společnosti	36
8.4.2 Pevné příbuzenské vazby	37
8.5 Diskuze zjištění	38
Závěr	40
Summary	41
Použitá literatura	44
Seznam příloh	53

Úvod

Tématem mé práce jsou specifika adaptace reemigrantské skupiny černobylských Čechů, kteří do České republiky přesídlili z ukrajinského území mezi lety 1991-1993 jakožto potomci původně českých obyvatel vystěhovaných v druhé polovině 19. století na území dnešní Ukrajiny. Konkrétně se v práci zaměřuji na to, jak druhá generace přesídlenců vnímá své začlenění do české společnosti, jaké kulturní prvky promítá do své každodennosti a jak vnímá specifika své národní identity. Příslušníci druhé generace, kteří se stali účastníky mého výzkumu, do českého prostředí přesídlili v dětském či náctiletém věku a většinu života prožili v České republice. Jejich zkušenost s přesídlením i následným procesem adaptace se tedy v mnoha faktorech liší od zkušenosti jejich rodičů, kteří se po rozpadu SSSR k emigraci rozhodli.

Ve své práci nejprve nastiňuji historický kontext českého vystěhovalectví na ukrajinské území během druhé poloviny 19. století i následných vln reemigrace zpět na území české. Následně představuji metodologické aspekty provedeného výzkumu. Data jsem sbírala prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů provedených s příslušníky druhé generace černobylských Čechů. Informanty jsem vybrala ze tří různých lokalit, v nichž se na začátku 90. let reemigranti usadili. Největší podíl tvořili informanti z Milovic, zbytek informantů byl z lokalit Krupka a Kopidlno.

V rámci diskuze zjištění následně pracuji s teoretickým modelem adaptačních strategií dle Johna W. Berryho [1992], který představil základní adaptační strategie migrantů a čtyři různé možnosti mezikulturního kontaktu s většinovou společností. Okrajově se zabývám také možným vlivem multikulturalismu na současnou situaci zkoumané skupiny.

1 Klíčové pojmy a koncepty

1.1 Emigrace

Migrací rozumíme změnu pobytu jedince či určité skupiny – katalyzátory této změny mohou být různorodé vnější či vnitřní faktory, od nichž se také odvíjí doba trvání změny pobytu. Lidé migrují nejen mezi různými zeměmi, ale také vnitrostátně. Běžně se setkáváme s pojmy *emigrace* a *imigrace*, které označují “směr” pohybu migrantů ve vztahu ke konkrétní zemi. Pokud se bavíme o emigraci, chápeme ji jako proces trvalého vystěhování z určité země. Imigrací oproti tomu rozumíme proces, během kterého se migrant stává obyvatelem dané země, ačkoliv pochází z jiné [Encyclopaedia Britannica 2008].

Nenjen sociální vědy, ale také politici se již mnoho let zajímají o to, proč lidé migrují a podle jakých faktorů si vybírají cílové země – tedy země, do kterých chtějí přesídlit. Jedním z nejrozšířeněji používaným přístupem ke studiu migračních pohybů je tzv. “*push-pull*” model¹ vysvětlující faktory, stojící na straně obou zemí, které obyvatele vedou k tendencím emigrovat [Van Hear, Bakewell, Long 2018: 927]. Je třeba zmínit, že emigrační procesy mohou být na straně migrantů v různé míře vynucené či dobrovolné. Černobylské Čechy k emigraci vedlo zejména špatné životní prostředí v oblasti zasažené černobylskou katastrofou, například Wallace a Stola [2001: 15] tento typ migrace označují za migraci ekologickou.

Dalšími možnými katalyzátory emigrace jsou důvody politické či ekonomické. Mezi *push faktory* odrazující emigranty od života ve zdrojové zemi² patří nejčastěji nízké příjmy, vysoké procento nezaměstnanosti či špatná úroveň zdravotní péče, jako *pull faktory* na straně cílové země pak migranty přitahují vysoké platy, stabilní ekonomický systém či množství a kvalita pracovních příležitostí [Nielsen 2007: 24].

¹ Jako „push“ faktory jsou zde označeny nepříznivé podmínky, které vedou lidi k opuštění původní země. „Pull“ faktory na straně země cílové jsou naopak příznivé podmínky, které je přitahují [Čerňanská 2018].

² Zdrojovou zemí rozumíme zemi původu či zemi, ve které migrační pohyb začal [Schovánková 2013: 11].

1.2 Reemigrace

Reemigraci (jiným názvem návratovou migraci) můžeme chápat jako proces, během kterého probíhá vystěhování lidí z určité původní oblasti a následně dochází po určitém časovém období k návratu těchto osob či jejich potomků do zdrojové země [Šolcová 2012: 152]. Mnoho lidí, kteří emigrují ze země svého původu, ačkoliv se třeba v nové zemi usadili, se stále plánují v budoucnu vrátit zpátky, pokud k tomu budou vhodné podmínky. Společně s rozvojem migračních politik vzrostl zájem i o návratovou migraci. Výzkumníci začali analyzovat důvody, které lidi vedou k návratu, procesy zpětné integrace reemigrantů do společnosti své země původu, vliv návratové migrace na společnost původní zdrojové země, ale také faktory, které v některých případech vedly k nedokončení reintegračního procesu a k tomu, že reemigranti znovu vycestovali pryč [Battistella 2018: 3].

Důvody k návratu do původní země se často velmi liší od důvodů prvotní emigrace. Například Gmelch [1980: 137–138] představil typologii tří typů reemigrantů: prvním typem jsou ti, kteří od začátku plánovali návrat po dosažení určitého cíle. Jako druhý typ označuje reemigranty, kteří zamýšleli v cílové zemi zůstat permanentně, ale vnější faktory je donutily k návratu. Třetímu typu přisuzuje selhání migračního procesu, tento typ reemigrantů představuje jako ty, kteří plánovali přesídlit permanentně, ale do nové společnosti se neintegrovávali, například kvůli stesku po původním domově.

U některých návratových migrací mohou být důvodem reemigrace rodinné vazby, může se však také jednat o nenaplnění představ migranta o cílové zemi či o nedobrovolný návrat pod nátlakem politické či environmentální situace [Battistella 2018: 7].

Pozornost sociálních vědců je v případě reemigrace věnována také reintegračním procesům. To, zda má návrat pozitivní dopady, záleží na mnoha faktorech – osobních i strukturálních (například míra spokojenosti s pracovní pozicí po návratu). Důležitou stránkou návratové migrace je také situace dětí migrantů, které s rodiči přesídlily ve velmi nízkém věku či se narodily již v zemi, do které rodiče migrovali. Ve většině případů se tyto děti bez problému adaptují v nové společnosti cílové země a osvojí si jazyk či kulturní aspekty snadněji než jejich rodiče, kteří již strávili velkou část života v zemi svého původu. V některých případech se migranti rozhodnou k návratu mimo jiné důvody i proto, aby děti vyrůstaly a vzdělávaly se v zemi jejich původu. Pro děti, které již do určité míry

absorbovaly jinou kulturu či vzdělání, však je často „návrat“ do země původu rodičů velmi složitý [Battistella 2018: 5–6].

1.3 Adaptace

Adaptaci chápeme jako proces, během kterého se určitý subjekt přizpůsobuje svému okolí a vnějším podmínkám. Proces adaptace můžeme zkoumat z několika perspektiv, například z pohledu biologického, ale také sociálního.

Sociologický přístup má v kontextu studování lidské přizpůsobivosti na změny okolního prostředí velký význam. Na úrovni jedince pod adaptační proces spadá přivlastnění si převládající společenské morálky a také jeho povědomí o vlastní povinnosti, kterou ve vztahu k dané společnosti má. Toto vědomí se následně projektuje do myšlenek, činů, ale také cílů konkrétního jedince. Na úrovni společnosti je adaptace reflektována samotnou existencí určitých norem a pravidel. Adaptace jedince následně spočívá v osvojení a “zvnitřnění” těchto norem [Terziev 2019: 6].

Proces adaptace je velmi relevantní právě při studiu mezistátní migrace, během které se jedinec či skupina dostávají do zcela nového prostředí, nových sociokulturních podmínek. Škála, na které se sociokulturní prostředí nové země liší od země původu, je velmi široká - míra a povaha rozdílů mezi sociokulturními podmínkami obou zemí je jedním z klíčových objektivních faktorů adaptace. Jsou zde také subjektivní faktory, mezi které patří schopnost jedince překonat jazykové bariéry, schopnost přijmout nové kulturní vzorce či celkový postoj jedince k možnosti adaptace [Valášková 1992: 194].

S vývojem migračních studií byly však představeny i další přístupy k analýze migračního chování. Upozorňují na to, že migraci není možné považovat za jednostranný proces splynutí se společností cílové země, ale spíše za takový, během kterého jsou migranti do různé míry součástí mnoha vrstev a sociálních struktur na mezinárodních polích. Mnoho novodobých výzkumníků poukazuje na skutečnost, že mnoho skupin migrantů si uchovává škálu vazeb na své země původu, zatímco se současně stávají součástí společnosti zemí, do kterých přesídlili [Levitt, Jaworsky 2007: 130].

1.4 Identita

Dřívější studie identity se většinou soustředily spíše na osobní identitu než na její skupinový či sociální rozměr. Například Locke nabídl ke konci 17. století definici osobní identity, mezi jejíž klíčová kritéria patřila paměť a vědomí vlastního „já/self“ [Atherton 1983: 273].

Během posledních desetiletí se koncept identity stal jedním z klíčových předmětů zájmu v kontextu teoretického i empirického vývoje sociologie a sociální psychologie. Tento zájem o koncept identity zrcadlí pojetí identity jako důležitého faktoru ve snaze porozumět jedinci a jeho chování v sociálních situacích. V jednom z nejrozšířenějších pojetí je identita sadou významů, které jedince definují v různých společenských rolích (jako rodiče, partnery či kolegy), součástí identity jsou však také role, které jedinec zaujímá ve specifických společenských skupinách (například ve sportovním klubu). V neposlední řadě identitu jedince tvoří i jeho specifické zájmy a charakteristiky. Každý jedinec má dle této teorie celou sadu rolí, které tvoří jeho celkovou identitu. V sociální struktuře pak identita a její subjektivní význam, který jedinec vnímá, ovlivňuje jeho chování v sociálních interakcích [Stets, Serpe 2013: 31–35].

Konceptem identity se podrobně zabýval psycholog Erik Erikson, který nastiňuje, že identita je neodmyslitelně spojena s procesem sebe-identifikace. Identita jedince je však neodmyslitelně protkána se společností, ve které žije a která ovlivňuje její vznik a vývoj. Společnost má vlastní mechanismus identifikování jedince, který se v různé míře může shodovat či neshodovat se způsobem sebeidentifikace daného jedince ve spojitosti se společností. Soulad mezi těmito dvěma složkami identity je pak jedním z předpokladů pro celkovou duševní pohodu jedince [Erikson 1994: 173–181].

1.5 Národní identita

Identita v pojetí zmíněných autorů je však velmi komplexní koncept. Tvoří ji mnoho složek a zmíněných sociálních rolí, což je pro jedince poměrně složitě uchopitelné. Málokdo je schopen definovat, kým je jako celek, jaká je jeho celková identita. Pokud se ptáme na identitu konkrétního jedince, je snazší rozčlenit ji na jednotlivé složky, mezi

kteřé může patřit identita etnická, náboženská, sexuální či právě národní [Uberoi 2018: 49].

Dle Smithovy [2015] definice tak, jak ji interpretuje Fukuyama [2018: 8], začíná národní identita sdílenou vírou v legitimnost politického systému země, ke které se vztahuje, nehledě na to, zda se jedná o demokratický či jiný systém. Kromě formálních institucí a zákonů se však národní identita vztahuje také ke kultuře a hodnotám. Její součástí jsou příběhy, které o sobě lidé vyprávějí – o tom, odkud pocházejí, jak prožívají své vzpomínky, jaké pokrmy vaří a co oslavují. Národní identita se promítá i do představ jedinců o tom, co je třeba splnit, aby se člověk stal plnohodnotným členem komunity.

Dalším aspektem je propojení povědomí o národní identitě se subjektivním vnímáním občanství. Pokud na občanství pohlížíme jako na příslušnost k jisté specifické „politické komunitě“, je třeba, aby jedinec komunitu vnímal jako *svou* komunitu. Jen tak bude status jeho občanství psychologicky korespondovat s jeho vnímáním o sobě samém. Jinými slovy, komunita bude součástí jeho sebeidentifikace. Tento koncept psychologického občanství vychází z premisy, že jedinec nemůže být občanem, pokud je izolován – aby se mohl cítit jako občan, musí vnímat ostatní jako své spoluobčany [Sindic 2011: 203].

Jak ale Sindic [2011: 204] vzápětí uvádí, myšlenka nutného vztahu mezi psychologickým občanstvím a identitou jedince čelí potenciální kritice. V některých případech ji explicitně odmítají sami občané, jak ukazuje na příkladu výzkumů provedených v Británii a ve Skotsku. Možným protiargumentem je tvrzení, že to, k čemu zaujímali respondenti ve výzkumech odmítavý postoj, byla spíše představa identity propojené se společnými rysy mezi jedincem a ostatními lidmi, než představa identity spojené s vědomím, že je jedinec součástí určité komunity.

1.6 Kultura

Koncept kultury v minulosti vzbuzoval na poli sociální antropologie rozporuplné dojmy a často velmi kritické přístupy. Ke konci minulého století, pod vlivem například poststrukturalismu, převládal napříč různými odvětvími antropologie jistý skepticismus k samotnému pojmu kultury – objevilo se dokonce hnutí „*writing against culture*“. Kritika směřovala zejména k propojení konceptu kultury s příliš strukturovanou stabilitou,

homogenitou a svázaností, které kontrastovaly s pohledem na sociální realitu vyznačující se proměnlivostí a variabilitou. Například Brumann však nastiňuje, že tato kritika mnoha autorů byla mířena spíše proti konkrétnímu užívání konceptu kultury, ne nutně proti pojmu samotnému [Brumann 1999: 1–3].

Mnoho autorů si pod pojmem kultury představuje různé definice, což se promítá i do odlišných konceptualizací kultury v jednotlivých teoriích. Pojem kultury je natolik komplexní a obsahuje tolik podsložek jako například kulturu politickou či náboženskou, že snahy o jednoznačnou definici jsou nerealistické. Mnoho přístupů proto definici kultury pojímá spíše v kontextu odlišení kultury a společnosti, což se může zdát poměrně složité vzhledem k tomu, že mnohé kulturní prvky jsou součástí našich běžných životů a přesahují i do sféry sociálních vztahů a společenských aspektů. Ačkoliv však mezi koncepty kultury a společnosti existuje spojitost vztah, na analytické rovině je třeba mezi nimi rozlišovat, aby bylo možné zkoumat, jak jedinec vpisuje kulturu do svého života [Hall, Battani, Neitz 2003: 6–11].

2 Přesídlování Čechů do oblasti dnešní Ukrajiny

Za vlnou českého vystěhovalectví během druhé poloviny 19. století stálo několik klíčových *“push” faktorů*, mezi něž patřil nedostatek kvalitní půdy, zaostávající průmysl v některých částech země a sociální problémy na území tehdejšího Rakouska-Uherska, jehož součástí české země v této době byly. Tehdejší politika v zemi nebyla schopna tyto závažné problémy řešit, přistoupila tedy k silné protiemigrační propagandě, jejímž cílem bylo udržet české obyvatele v zemi původu. Emigraci části obyvatel však nebylo možné zabránit, politické snahy se tedy obrátily spíše k usměrňování migračních proudů do jiných slovanských zemí, kde by Češi neztráceli svou národnost a zároveň pracovali ve prospěch slovanských národů. Tato myšlenka se zamlouvala i tehdejší vládě carského Ruska, v jehož zájmu byla kolonizace mnohých území, mezi něž patřila i tehdejší Volyňská gubernie. Dnes Volyňská oblast náleží západní Ukrajině, Ukrajina však tehdy byla součástí carského Ruska. Vláda carského Ruska v druhé polovině 19. století zamýšlela oblasti zaplnit obyvateli schopnými kvalitně hospodařit a ekonomicky prosperovat, což byla podmínka, kterou čeští vystěhovalci splňovali. Příznivým faktorem pro ruskou stranu byla také

náležitost do stejné jazykové skupiny, která implikovala snadnější začlenění do tehdejší ruské společnosti [Vaculík 1997: 4].

Právě Volyňská oblast na západě dnešní Ukrajiny představovala velmi příznivé podmínky pro přesídlení českých emigrantů, a to zejména v návaznosti na zavedení Rolnické reformy v Rusku v roce 1861, kdy zde začali velkostatkáři za velmi nízké ceny rozprodávat velké plochy kvalitní a k hospodaření vhodné půdy, což české obyvatele do lokality přitahovalo. Kromě hospodářského rozkvětu této oblasti si carská vláda od přílivu českých přesídlenců slibovala také oslabení vlivu polské šlechty, která na území žila. Vlnu českých vystěhovalců tvořili zemědělci, drobní rolníci, řemeslníci, v menší míře i intelektuálové, obchodníci a zámožní sedláci. Půda ve Volyňské gubernii byla oproti české půdě velmi levná, nicméně rodiny českých vystěhovalců musely zajistit prostředky také na dlouhou cestu a nezbytnosti k životu. První českou osadou na Volyni, kterou založilo sedmáct rodin již v roce 1863, byla Luthardovka, v roce 1868 následovaly osady Hlinsk, Podcurkov, Velká Gorbaš a mnohé jiné. Velká koncentrace přesídlenců byla také v žitomirské oblasti. Mezi lety 1868-1869 se Češi na Volyni usadili celkem ve čtrnácti osadách, navzdory protiemigrační české politice byl příliv Čechů na území carského Ruska značný. Roli zde kromě levné půdy, příznivých podmínek pro rozvoj hospodářství a podobnosti jazyků hrála i vstřícná imigrační politika ruské strany, pro niž byla vlna přesídlenců také přínosná. Volyňští Češi žili ze začátku velmi skromně, několik prvotních let na Volyni bydlení v provizorních obydlích a po zaplacení cesty a nákupu půdy zpočátku neměli finančních prostředků nazbyt. V prvních letech se potýkali také s nedostatečnou zdravotní péčí v kombinaci s epidemiemi cholery a tzv. volyňské horečky. Náročné životní podmínky v prvních letech vedly k reemigraci malé části Volyňských Čechů zpět do vlasti. Příliv původních Čechů na Volyň však v proměnlivé koncentraci probíhal i v dalších letech, nicméně v roce 1874 se téměř zastavil, protože imigranti již od ruské strany nedostávali žádná privilegia. První ruské sčítání lidu v roce 1897 zjistilo téměř 28 tisíc původně českých obyvatel žijících ve Volyňské oblasti. Naprostá většina z nich měla ruské občanství, pouze nepatrná část si ponechala občanství rakouské, spadající pod tehdejší Rakousko-Uhersko [Vaculík 1997: 6–13].

3 Reemigrace Čechů z oblasti Ukrajiny

První snahy volyňských Čechů o přesídlení do své původní vlasti byly zaznamenány již po vzniku samostatného Československa v roce 1918, a to v reakci na traumatické zážitky a nejistoty, které na Volyni zažívali v důsledku první světové války. Vznik Československa u některých Čechů žijících ve Volyni vyvolal pocit, že již mají “kam jít”, mají svou vlast, do které by se rádi navrátili. V roce 1919 byla z Volyně do Československé republiky vyslána Česká delegace, která zde byla vlídně přijata, nicméně československá vláda neoznačila reemigraci českých menšin ze zahraničí za uskutečnitelnou, zejména v ohledu k situaci Československa po první světové válce [Hofman 2020: 27]. Přestože se však po první světové válce organizovaná reemigrace nekonala, několik jednotlivých rodin do Československa individuálně přesídlilo [Valášková 1992: 193]. Nicméně k organizované reemigraci docházelo až o mnoho let později, kdy probíhala v několika významných vlnách.

3.1 První reemigrační vlna – Volyňští Češi

První vlna návratové migrace zpět do České republiky se odehrávala mezi lety 1945–1948. Po konci druhé světové války byla podepsána smlouva mezi tehdejší československou vládou a vládou SSSR týkající se repatriace občanů s českými kořeny. Velkou část repatriantů tvořili volyňští vojáci z Prvního československého armádního sboru, tedy zahraniční československé armádní skupiny bojující během druhé světové války po boku Rudé armády. Složky československé vlády vybraly pro reemigranty několik lokalit (zejména Podbořansko a Žatecko), které svým hospodářským charakterem připomínaly zemědělské oblasti na Volyni. Důležitým faktorem bylo například to, že tyto oblasti v Československu byly vhodné pro pěstování chmele a dalších plodin. Původním záměrem bylo, aby se v těchto lokalitách reemigranti usadili jako celek, nicméně situace nakonec vyžadovala větší rozptýlení Čechů z Volyně po českých obcích. Dle některých pramenů pomohlo širší rozptýlení reemigrantů jejich rychlejší adaptaci v české společnosti [Hofman 2020: 27].

Volyňští vojáci migrující do země svých kořenů získali také sociální podporu. Po podpisu smlouvy mezi oběma státy přesídlilo do Československa zhruba 33 000 osob, které zde získaly československé občanství. Poslední organizovaná skupina reemigrantů přišla na

jaře roku 1947, dalším Volyňským Čechům bylo umožněno přesídlit individuálně až do konce následujícího roku [Janská, Drbohlav 2001: 124–25].

3.2 Druhá reemigrační vlna – černobylští Češi

Krajané spadající do skupiny černobylynských Čechů měli z většiny stejný původ a podobnou zkušenost jako Češi na Volyni. Jejich převážná část pocházela z obcí založených již na začátku kolonizačního procesu v devatenáctém století - Malé Zubovščiny, vzniklé v roce 1870 a Malinovky, která byla založena roku 1889. Mezivládní dohoda o reemigraci českých krajanů z roku 1946 se však na tyto obce nevztahovala, protože leží mimo historické hranice tehdejší Volyňské gubernie – obě obce leží na území tehdejší gubernie Kyjevské. Malou Zubovščinu, nacházející se v okrese Korosteň v Žytomyrské oblasti, založili a osídlili výhradně čeští kolonisté, zatímco Malinovka z okresu Malín (také v Žytomyrské oblasti) byla původně kolonizována Němci, spolu s nimi Malinovku obývali také Ukrajinci, Poláci a příchozí Češi. Patrně v důsledku sdílení území s polskými katolíky se část českých obyvatel Malinovky navrátila ke katolické víře [Brouček, Uherek, Valášková 1995: 1].

Potomci původních českých emigrantů žili po několik generací po boku ukrajinského etnika, se kterým je postupně začaly propojovat také česko-ukrajinské sňatky, během několika desetiletí tedy došlo k jejich ukotvení v ukrajinském prostředí. Z jisté části však zůstaly součástí jejich životů prvky české kultury, například český folklór, zvyky, prvky české kuchyně a zejména u starších generací i jazyk [Brouček, Uherek, Valášková 1995: 2].

V roce 1989, tři roky po černobylynské katastrofě, přiznal sovětský tisk důsledky výbuchu elektrárny, které byly do té doby v oficiálních zprávách zatajovány a bagatelizovány. Po třech letech vyšel najevo skutečný rozsah rizika radioaktivity ohrožující zdraví lidí nacházejících se v mnohakilometrové vzdálenosti od reaktoru. V nebezpečné zóně žili i lidé s českými kořeny, na jejichž straně tato informace vytvořila naléhavý impuls k emigraci do země jejich původu [Janská, Drbohlav 2001: 125].

Stěhování z území Sovětského svazu bylo ovšem po dobu trvání tohoto státního útvaru regulováno a velmi omezeno. Zorganizovat řízenou migraci tak bylo možné až po jeho rozpadu v roce 1991. Na základě organizované žádosti o přesídlení umožnila

Československá vláda krajanům ze zasažené oblasti přesídlit do země jejich předků, jednalo se o státem řízenou reemigraci, na níž se podílely různé humanitární organizace. Již roku 1990 požádali zástupci Čechů z Ukrajiny o možnost přesídlení do Československa tehdejšího prezidenta Václava Havla během jeho návštěvy v Moskvě. Následná reemigrace byla vládou financována a organizována, realizovalo ji Ministerstvo pro hospodářský rozvoj Československé (a od roku 1993 České) republiky [Valášková, Pojarová 2009: 226].

Během této akce došlo k přesídlení zhruba 1 800 osob z několika oblastí Ukrajiny a Běloruska. Aby se zájemci mohli v Československu usadit, museli splnit určité podmínky – manželské páry musely například prokázat český původ u alespoň jednoho z manželů, prokázat musely také alespoň dvouletý pobyt v oblasti zasažené jadernou katastrofou. Výjimka platila z humanitárních důvodů pro seniory, kteří sice přímo v zasažené oblasti nebydleli, ale chtěli emigrovat s rodinami svých dětí. Československá vláda zajistila reemigrantům bezplatnou dopravu do Československa, přístup k základní lékařské péči, trvalé povolení k pobytu s možností zažádat o Československé občanství, ubytování a pracovní místo pro alespoň jednoho práce schopného člena z každé rodiny [Janská, Drbohlav 2001: 125]. Přesídlenci, kteří se stěhovali v roce 1993, měli možnost využít dvouměsíční vzdělávací pobyty, během kterých se studenti středních a vysokých škol účastnili intenzivní výuky českého jazyka, aby byli následně připraveni nastoupit do českého vzdělávacího systému. V roce 1991 byly za tímto cílem organizovány vzdělávací pobyty i pro žáky základních škol, u těch se nicméně posléze ukázalo, že děti se i bez absolvování tohoto pobytu dokáží zařadit do výuky bez velkých problémů [Brouček, Uherek, Valášková 1995: 3].

Přesídlení reemigrantů v každém z těchto tří let probíhal v několika etapách. Reemigranti po příjezdu vždy nejdříve absolvovali týdenní ozdravný a socializační pobyt, než byli dopraveni do cílové lokality pobytu. Již na Ukrajině dostali zájemci o přesídlení katalogy s nabídkami možných lokalit v Československu i s popisem pracovních příležitostí. V každém roce absolvovali přesídlení lidé ze všech věkových kategorií, zájem osob v důchodovém věku o reemigraci mezi lety 1991–1993 však postupně klesal. V roce 1991 tvořily osoby v důchodovém věku necelých 19 % přesídlenců, v roce 1993 pak pouze téměř 9,5 % [Brouček, Uherek, Valášková 1995: 4].

Zastoupeny byly i všechny vzdělanostní kategorie, přičemž více než polovina přesídlenců starších 18 let měla maturitu a zhruba 26 % z celkového počtu dospělých přesídlenců bylo

vysokoškolsky vzdělaných. Pokud jde o neplnoleté děti přesídlenců, v naprosté většině případů se přestěhovaly spolu s rodiči, pouze malá část z nich zůstala na území bývalého SSSR. U těchto dětí však jejich rodiče vesměs projevovali přání, aby děti přesídlily za nimi [Brouček, Uherek, Valášková 1995: 3–5].

3.3 Třetí reemigrační vlna

Migrace krajanů z Ukrajiny do České republiky pokračovala i po začátku nového milénia. Během dvou významných událostí, celosvětové ekonomické krize započaté v roce 2008 a válečného konfliktu na východu Ukrajiny, který eskaloval roku 2014, byl zaznamenán zvýšený počet českých krajanů žijících na Ukrajině, kteří požádali o potvrzení o příslušnosti k české krajské komunitě, aby mohli přesídlit do Česka. Česká imigrační politika vůči krajanům byla i tehdy velmi pozitivní, tito lidé tedy po získání potvrzení mohli obdržet trvalý pobyt v České republice. V případě těchto přesídlenců se objevuje odklon od původního významu označení *návratová migrace*, které předpokládá jako jeden z primárních důvodů přesídlení pocit identifikace s českým národem. Například Jirka [2020: 223–225] v případě reemigrantů z těchto let hovoří spíše o etnické návratové migraci, jejíž primárními katalyzátory jsou spíše strategické a ekonomické důvody související s problémy na straně Ukrajiny a s přívětivou imigrační politikou na straně České republiky. Ačkoliv autor neopomíná, že tyto důvody hrály jistou roli i při minulých reemigračních vlnách, na příkladu svého výzkumu demonstruje, že přesídlenci z třetí vlny již nemuseli nutně pocítovat příslušnost k českému národu a k migraci do Česka se rozhodovali primárně na základě jiných důvodů – český původ jim často migraci spíše umožnil, než že by byl jedním z katalyzátorů.

3.4 Specifika těchto skupin v kontextu migračních studií

Po druhé světové válce se mnoho českých etnografů začalo analyticky zajímat o adaptaci různých skupin migrantů v novém prostředí, ve kterém vznikala nová společenství zachovávající si v různé míře prvky svých předešlých kulturních systémů. Etnické procesy probíhající na českém území, o které se etnografie zajímala, se týkaly zejména osídlování

pohraničí v návaznosti na přesunutí Němců do Německa. Ve středu zájmu byla vnitřní migrace, tedy lidé migrující z jedné části Československa do jiné, i migrace vnější, ze zahraniční - například právě ze SSSR, Rumunska, Jugoslávie a dalších zemí [Valášková 1992: 193].

Reemigranti s českými kořeny mezi těmito skupinami migrantů vynikali svou specifickou situací – jednalo se o lidi českého původu, kteří však do té doby žili v prostředí jiné kultury, jejíž prvky je přirozeně formovaly a ovlivňovaly. Ačkoliv se tedy jednalo původem o Čechy, sociokulturní adaptace v českém prostředí pro ně byla do jisté míry komplikována jazykovými rozdíly, kulturně odlišnými vzorci chování v určitých situacích a v neposlední řadě vazbou na dřívější život v zahraničí. Dvě velké vlny reemigrace Čechů z Ukrajiny, které se odehrály po druhé světové válce a na začátku devadesátých let, umožnily studium motivací k migraci, procesů adaptace a případných komparací podobných procesů v zahraničí. Adaptační proces těchto skupin mohl být do jisté míry složitější i v kontextu skutečnosti, že nešlo o reemigraci v tom smyslu, ve kterém bývá definována – do Čech se nevraceli samotní emigranti, kteří odcestovali z Čech v 19. století, ale jejich potomci. Ti se již narodili na Ukrajině, neměli tedy zkušenost s původní emigrací z Čech [Valášková 1992: 193–4].

4 Adaptační strategie

Migrace probíhá denně po celém světě a nabízí prostor pro studium procesu kulturní adaptace migrantů, kteří se nevyhnutelně dostávají do styku s překážkami a stresory spojenými s příchodem do odlišného kulturního prostředí. „*Kulturní adaptace* je komplexní proces přizpůsobování se, při němž každodenní zkušenosti a faktory individuální, rodinné i komunitní ovlivňují kvalitu života různorodých skupin migrantů“ [Castro, Murray 2010: 375]. Lidé migrující do zemí výrazně odlišných od zemí jejich původu se setkávají s mnoha typy stresorů a náročných situací, k jejichž úspěšnému zvládnutí je adaptace zapotřebí. Castro a Murray [2010: 376] ve svém textu zdůrazňují přizpůsobivost jako faktor pozitivní adaptace na nové prostředí a jeho překážky a definují ji jako výsledek vypořádávání se s různými stresory v novém prostředí, zároveň si však kladou otázku, jaké faktory jsou pro pozitivní adaptaci určující. Teorií o adaptačních strategiích migrantů či přímo adaptačních modelů vysvětlujících průběh a výsledky

procesu adaptace bylo vytvořeno několik, jedním z nejvýznamnějších je adaptační model vytvořený Johnem W. Berryem.

4.1 Berryho adaptační model

Jednou z nejrozšířenějších teorií, se kterou ve svých analýzách pracuje mnoho dalších autorů, je adaptační model představený kanadským psychologem Johnem W. Berryem. Zatímco v dřívějších dobách převládal narativ předpokládající, že migrace nevyhnutelně vede k pozdějším sociálním a psychologickým problémům na straně jedince, Berryho model představuje několik různých výsledků migračního procesu, které se pohybují na škále od velmi negativních až po velice pozitivní. To, jakého výsledku migrující jedinec či skupina docílí, závisí na mnoha rozmanitých faktorech.

Základem Berryho teoretického modelu je předpoklad, že různé strategie mají za následek odlišné typy adaptace. Na úrovni jedince představil tři základní adaptační strategie: *přizpůsobení*, *reakci* a *odchod*. Strategie přizpůsobení indikuje, že jedinec se v důsledku adaptačního procesu dostal do stavu souladu s novým prostředím. V případě reakce probíhá na straně jedince či skupiny migrantů jistý vzdor vůči tlaku nového prostředí, který teoreticky může vést ke změnám na straně nového okolního prostředí za účelem redukce konfliktu. Třetí typ strategie, odchod, může být způsoben nuceným vyloučením, nicméně může se jednat i o odchod z vlastního rozhodnutí. Je však nutné zmínit, že adaptačním strategiím typu reakce či odchodu u mnoha skupin migrantů brání různé faktory. Velmi často je nejpravděpodobnější právě to, že proběhne strategie přizpůsobení, tedy individuální změny za účelem adaptace na nové prostředí [Berry 1992: 1–3].

Berry nabízí i konceptuálně odlišné rozdělení strategií, které jsou však k již zmíněným strategiím paralelní. Model představuje na dvou klíčových otázkách, které si dle jeho teorie musí migrující jedinci či skupiny položit. V první řadě je zde klíčová otázka původní kulturní identity a toho, zda by její prvky měly být zachovány. Druhá otázka se týká mezikulturního kontaktu s většinovou společností a toho, zda jsou vztahy s většinovou společností žádány. Na základě postoje k těmto dvěma otázkám Berry rozlišuje čtyři možnosti úzce spojené s průběhem adaptace: jsou jimi *asimilace*, *integrace*, *separace* (*segregace*) a *marginalizace*.

Termín asimilace označuje situaci, kdy jedinec či skupina navážou vztahy s většinovou společností, zatímco se vzdávají prvků své původní kultury. V případě integrace se jedná o zachování prvků původní kulturní identity, zároveň se však jedinec či skupina stávají součástí nové společnosti. Existuje zde tedy jistá odolnost vůči změně k obrazu dominantní společnosti, zároveň se zde ale objevuje i přizpůsobivost vedoucí k integraci do sociálního systému nové země. Separace či segregace označují absenci vztahů s většinovou společností v kombinaci se zachováním původní kultury a zvyků. Mezi těmito dvěma pojmy rozlišujeme na základě toho, která strana tohoto vzorce docílila – pokud jde o iniciativu většinové společnosti, mluvíme o segregaci jakožto vypuzení přistěhovalců ze sítě sociálních vztahů. Snaha o život mimo většinovou společnost, podle původních kulturních zásad, však může přicházet i ze strany přistěhovalců. V takovém případě mluvíme o separaci. Poslední možnost, marginalizace, je poměrně složitě definovatelná, zejména proto, že bývá doprovázena dalšími faktory. V zásadě je však charakterizována jako situace, kdy jedinec či skupina migrantů ztratí vazby na svou původní kulturu, zároveň ale nenavážou vazby na novou společnost [Berry 1992: 4–5].

5 Možné dopady migrace na národní identitu

Je přirozené, že podstatná část naší identity se vytváří v kontextu našeho okolí, země, ve které žijeme, a jejích kulturních aspektů. Člověk, který se rozhodne přesídlit do jiné země, tím přichází o určité zázemí a řád, který ho obklopoval. Teprve proces adaptace, který má mnoho fází, vede k vytvoření nového zázemí v nové zemi. Normy, zvyky a způsoby chování společnosti v nové, cílové zemi jsou vždy ve větší či menší míře odlišné od země původu migranta, což může zpočátku otrást jeho psychikou a vyvolat konflikt s jeho vlastní kulturní či národní identitou [Brouček 2001 cit. dle Axmannové 2015: 26]. Koncept identity v sobě nese určitou stabilitu, zakotvenost. Identitu by měl mít a pociťovat každý člověk, každý národ či jiná skupina by pak měla mít identitu kolektivní, založenou na pocitu náležitosti ke skupině a vymezení distinkce „my“/ „oni“. Prostřednictvím tohoto vymezení je jedinec schopen kategorizovat své okolí a identifikovat i sám sebe, pociťovat vlastní identitu. Adaptační proces následující po přesídlení podněcuje i proměnu myšlení, hodnot či názorů, přesídlenec mění nejen lokalitu, ale také okruh přátel a často i profesní

zaměření. To vše je doprovázeno procesem začleňování do nové společnosti, která mluví jiným jazykem a má jiné kulturní prvky či hodnoty. V případě, kdy se jedinec začlení a přizpůsobí se danému prostředí, je pak případný návrat zpět do země původu doprovázen novým procesem adaptace – představa, že jedince pobyt v jiné zemi nijak nezmění a při reemigraci se na své původní prostředí adaptuje hned, je poměrně nereálná - ačkoliv záleží na několika doprovodných faktorech, například na odlišnosti původní kultury od té v nové zemi či na délce pobytu mimo zemi původu [Axmannová 2015: 26–29].

6 Život černobylských Čechů v ČR

6.1 Zabezpečení podmínek a výběr lokalit pro přesídlení

Přesídlení krajanů ze zasažených oblastí na Ukrajině zpět do vlasti vyvolalo na začátku devadesátých let zájem sociálních vědců, již v počátcích života přesídlenců v České republice tedy vzniklo několik výzkumných sond v jednotlivých lokalitách, jejichž součástí byly řízené rozhovory s přesídlenci, rešerše literatury zaměřené na problematiku přesídlení volyňských Čechů, ale také získávání informací na tehdejším Ministerstvu pro hospodářskou politiku a rozvoj, které reemigraci krajanů realizovalo. Tyto prvotní výzkumy byly zaměřeny na charakteristické znaky přesídlenecké skupiny a jejich výchozí podmínky k adaptaci [Valášková 1992: 194].

Jak je zmíněno v předchozích kapitolách, československá strana přesídlencům zajistila na domácím území jisté základní podmínky, mezi něž patřil zisk trvalého pobytu v Československu (později v ČR), následně možnost získat zde občanství, dále jistotu pracovního místa, bydlení, sociální a další jistoty. V některých lokalitách se objevily komplikace v podobě náhlého zániku předem avizovaných pracovních příležitostí (většinou v důsledku probíhající ekonomické reformy) či v podobě obav místních obyvatel z ubytování velkého počtu lidí přesídlených z bývalého Sovětského svazu. Z těchto důvodů bylo proto třeba zajišťovat nové lokality průběžně během reemigrace. Vedle vyhledávání vhodného zaměstnání v Československu hrála při výběru lokalit na straně přesídlenců velkou roli i snaha seskupit příbuzenské skupiny, které tvořily faktor usnadňující integraci do nové země [Valášková 1992: 200–201].

Právě nalezení vhodných lokalit, které by nabízely ubytovací kapacity i pracovní příležitosti, se v programu organizace přesídlení v roce 1991 ukázalo být jednou

z nejkomplicovanějších částí. Přípravy řízeného přesídlení v tomto směru zkomplikovala počínající ekonomická transformace Československa, která s sebou přinesla některé nepříznivé faktory jako zvýšení nezaměstnanosti či inflace. Existovalo však množství neobsazených bytů, dříve obývaných vojáky Sovětské armády. Přesídlenci, kteří se do vlasti svých předků vrátili v roce 1991, se usídlili zejména v Kuřivodech, Milovicích v okrese Nymburk, Stráži pod Ralskem, v Krupce v teplickém okrese či v Rokytnici v Orlických horách. Velká část reemigrantů se usadila také v okrese Sokolov, Náchod a Jičín. V roce 1992 reemigranti přesídlovali převážně do Zákup v okrese Česká Lípa, již zmíněných Kuřivod a Milovic, dále pak do Oseku v okrese Teplice. O rok později směřovala velká část přesídlenců do lokality Kopidlo v Jičíně [Valášková, Uherek, Brouček 1997: 39–48].

Jedním z klíčových determinantů adaptace přesídlenců byla již v počátcích označena právě míra koncentrace reemigrantů v jednotlivých lokalitách – menší počet přesídlenců koncentrovaný v konkrétní lokalitě znamenal menší pravděpodobnost potenciálních konfliktů s místními, naopak více otevíral možnost navazování kontaktů s místními obyvateli. Například případy ubytování všech rodin reemigrantů v jednom domě vyvolávaly v kontextu adaptace paradoxní situace, kdy blízkost dalších přesídlenců eliminovala pocit osamění, zároveň však představovala jistou bariéru v navazování vztahů s místními, spadajícími do majoritní společnosti [Valášková 1992: 202].

6.2 Dosavadní poznatky o adaptaci černobylských Čechů

Již na počátku reemigrační vlny proběhly mezi přesídlenci prvotní výzkumné sondy. Z jejich zjištění vyplynuly aspekty, v nichž se přesídlenci budou potřebovat adaptovat, aby mohli v Československu (později v České republice) fungovat. Mezi takové aspekty patřil například sociálně právní systém, charakter životního prostředí či základní vzorce chování české společnosti. Existovala ale i řada aspektů, u kterých měli reemigranti relativní možnost volby - mohli je tudíž přijmout takové, jaké jsou, či je do jisté míry transformovat podle vlastních preferencí. Poznatky z prvotních výzkumů indikovaly, že z hlediska materiální kultury se přesídlenci od místní české společnosti výrazně nelišili, ačkoliv ve stravě, oblečení či designu bytů bylo možné zaznamenat určitá specifika. Větší odlišnosti byly podle očekávání pozorovány ve sféře náboženské či jazykové, jejichž znaky měly dle

očekávání v průběhu let nést změny v důsledku procesu adaptace. Výzkum na počátku reemigrační vlny se zaměřoval také na celkovou charakteristiku sociokulturního systému. Valášková [1992: 204] svá pozorování představila takto: “*V sociokulturním systému většiny přesídlenců již nyní lze pozorovat tři základní složky: a) českou - přenesenou emigranty (čili předky nynějších přesídlenců) na Ukrajinu, zde tradovanou a transformovanou, b) ukrajinskou (resp. ukrajinsko-ruskou) - dominantní v dřívější prostředí, c) soudobou českou, obsahující již nově akceptované jevy.*” Vzápětí uvádí, že přítomnost a vliv jednotlivých složek v budoucích letech se bude odvíjet z velké míry od postojů samotných reemigrantů, ale také od přístupu majoritní společnosti, tedy původně místních obyvatel, kteří budou s přesídlenci přicházet do kontaktu.

Přesídlenci z většiny měli již před emigrací z Ukrajiny utvořenou představu o situaci v Čechách, proto po prvním kontaktu většinou nebyli zaskočeni novou realitou. I tak existovala spousta aspektů, na které bylo třeba si zvyknout. Týkalo se to například oblasti spotřeby - ve svém předešlém prostředí byli zvyklí na domácí hospodářství, malou nabídku zboží v obchodech a předzásobování. Ačkoliv se zde přirozeně setkali se způsoby, na které se teprve potřebovali adaptovat, v provedeném dotazníkovém šetření žádný z respondentů neuvedl, že si na život v Čechách nezvykne. Majoritní společnost si již zpočátku všimla pracovitosti a ochoty reemigrantů překonávat různé překážky, které byly ve spojitosti se slušným vystupováním a spořádaným způsobem života příznivým faktorem pro bezkonfliktní soužití [Brouček, Uherek, Valášková 1995: 11–12].

Během let 2009-2011 probíhal rozsáhlý výzkum státem řízených migrací z bývalého Sovětského svazu, který se zaměřoval na adaptabilitu zejména druhé generace reemigrantů a na nejmladší generaci přesídlenců. Šlo o děti přesídlenců, kteří se v Čechách buďto narodili, nebo se narodili na území bývalého SSSR, nicméně v dětství či náctiletém věku s rodiči přesídlili do Česka. Řízené strukturované rozhovory zjišťovaly především míru úspěšnosti adaptačních strategií a ovlivňující faktory. Výsledky z Milovic, jedné z lokalit nejhustěji obydlených reemigranty, podrobně prezentovala ve svém textu Šolcová [2010]. Reemigranti po téměř 18 letech od přesídlení reflektovali své tehdejší pohnutky, a stejně jako tehdy uvedli za klíčovou motivaci k emigraci zdravotní hledisko. Jako další motivace uváděli právo na život v zemi svých předků s ohledem na své češství, které bylo v dřívější lokalitě potlačováno ukrajinskou majoritní společností. Druhá generace také uváděla, že přesídlení často zlepšilo jejich ekonomickou situaci. Ekonomický aspekt migrace zdůrazňovala více než jejich rodiče, kteří se k přesídlení rozhodli [Šolcová 2010: 250].

Během rozhovorů, prováděných často v domácím prostředí reemigrantů, bylo možné zaznamenat nápadné rozdíly ve způsobu života první a druhé generace. Zatímco zástupci první generace přesídlenců ve svých domácnostech stále uchovávali prvky kultury ukrajinské společnosti (například umělé květiny či specifické dekorace), byty přesídlenců z druhé generace již tyto prvky obsahovaly zřídka, jejich domácnosti byly zařízeny převážně ve stylu rezonujícím s českou společností. Změna byla zaznamenána i v celkové rodinné organizaci bydlení – ve své původní lokalitě byli reemigranti navyklí na život ve vícegeneračních domech, po přesídlení do Česka ovšem výskyt vícegeneračního soužití klesl, ačkoliv zde zůstal prvek úcty k nejstarším rodinným členům [Šolcová 2010: 255].

Dvěma základními faktory, které zásadně ovlivnily celkovou úspěšnost adaptace jednotlivých přesídlenců na české prostředí, bylo vzdělání a jazyková vybavenost. První generace reemigrantů v rozhovorech uváděla, že ačkoliv mnoho z nich bylo vysokoškolsky vzdělaných, v uplatnění na českém trhu práce se potýkali s výraznými komplikacemi. Důvodem byl ve většině případů nedostatek příležitostí využít konkrétní profesní odbornost v oborech, po kterých na českém pracovním trhu zrovna nebyla poptávka. Většina z přesídlenců musela přijmout pracovní pozice neodpovídající jejich vzdělání, čímž velmi často ztratili kontakt se svým původním oborem. Jak ovšem respondenti v rozhovorech uváděli, měli dopředu dostatek informací o pracovních místech, které je česká strana schopna zajistit, situací tedy nebyli zaskočeni. Naopak druhá generace přesídlenců, z nichž většina vystudovala střední či vysokou školu, našla z velké části profesní uplatnění ve vlastním vybraném oboru - jako ovlivňující faktory uváděli nejčastěji nízký věk při přesídlení, který jim umožnil lepší absorpci vjemů z nového prostředí a snadnější navázání společenských vazeb s okolím, ale také osobní cílevědomost a tlak ze strany rodiny na vzdělání [Šolcová 2010: 257].

Jazyk je uváděn jako klíčový faktor identity reemigrantů. Předci přesídlenců měli ještě před druhou světovou válkou v Sovětském svazu umožněno účastnit se výuky v českém jazyce, proto někteří respondenti vzpomínali na své prarodiče, kteří jim předávali aktivní znalost českého jazyka. Naprostá většina přesídlenců (s výjimkou případů smíšených manželství) uváděla, že ukrajinský a ruský jazyk jejich rodiny nikdy nepřijaly za své a používaly je jen v nutných komunikačních situacích. V případě první generace přesídlenců téměř 90 % při dotázání uvádělo, že jejich hlavním jazykem, který považují za svůj rodný, je čeština. Příslušníci druhé generace vesměs za svůj rodný jazyk uváděli češtinu, nad touto otázkou neměli potřebu vůbec přemýšlet. Reemigranti měli po přesídlení do

Československa/České republiky možnost zúčastnit se jazykových kurzů češtiny, kterou ti, kteří kurz absolvovali, označili za velmi kladný faktor usnadňující jejich adaptaci. Nicméně ani těm, kteří se kurzu zúčastnili, se nevyhnuly posměšky a předsudky české majoritní společnosti směřované na jejich v počátcích silný přízvuk. Terčem jistých ústrků ze strany místních bylo i používání zastaralých českých výrazů, které si reemigranti uchovali od svých předků přesídlených na Ukrajinu. Nicméně k této problematice respondenti uváděli, že přízvuku i používání zastaralých výrazů se postupem času zbavují - zejména příslušníci druhé generace, která je v produktivním věku a více přichází do kontaktu s českou majoritou [Šolcová 2010: 258–259].

Významnou kapitolou odrážející kulturní proměnu v životech přesídlenců jsou také tradiční svátky. Ačkoliv v předešlé zemi byli pod silným kulturním vlivem Ukrajinců a Rusů (respektive Sovětského svazu), velké části z nich se podařilo uchovat si tradiční svátky svých českých předků, což posilovalo vazby k jejich české identitě. Všechny rodiny milovických reemigrantů následně po příchodu do Česka přijaly za své české a křesťanské svátky, přičemž ukrajinské svátky ve velmi krátké době přestali praktikovat. Tyto kroky zdůvodňovali zejména tím, že jsou Češi a nechtějí “motat hlavu” svým dětem. Výjimkou je ovšem svátek *Dne vítězství* (9. května), během kterého řada reemigrantů navštěvuje hroby svých předků na Ukrajině – i zde můžeme zaznamenat silnou tradici uctívání předků [Šolcová 2010: 261].

Hluboký vhled do vzpomínek samotných přesídlenců mapuje několikaletý výzkum B. Iljuka, který se sám mezi černobylské Čechy řadí. Ve své knize *Můj návrat do staré vlasti* prostřednictvím retrospektivního vyprávění několika přesídlenců i vlastní perspektivy reflektuje například počáteční potíže s českým jazykem, který sice pro většinu přesídlenců již na Ukrajině představoval mateřštinu, byla však ovlivněna všudypřítomným ukrajinským, potenciálně ruským jazykem, a zastaralými českými výrazy, které se na Ukrajině neměly jak aktualizovat. Poukazuje také na počáteční problémy přesídlenců na pracovním trhu, které však byly postupně překonány díky velké přizpůsobivosti a pílí [Iljuk 2021: 11]. Celá kniha, z většiny tvořená vyprávěním jednotlivých přesídlenců první generace, působí velmi pozitivním dojmem – přesídlenci zdůrazňují zejména vnímání České republiky jako vlasti, které, dle slov několika z nich přetrvávalo, po celé generace již na Ukrajině. Tento faktor podporují vztahem k českému jazyku, který již v místě svého původního rodiště upřednostňovali před ukrajinštinou či ruštinou. V projevech přesídlenců

však nebyl patrný negativní vztah k původní lokalitě, naopak je možné zaznamenat až láskyplné vnímání Ukrajiny, její kultury a mentality [Černý cit. dle Iljuka 2021: 23].

7 Metodologická část

7.1 Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Cílem mého výzkumu je prozkoumat, jak černobylští Češi po třech desetiletích života v České republice vnímají specifika své národní identity, s čím se identifikují a jak subjektivně vnímají vlastní adaptaci na české prostředí. Svými zjištěními bych ráda přispěla k aktualizaci či doplnění porozumění specifických typů identit a adaptačních procesů na nové prostředí. Svou prací navazuji na již proběhlé výzkumy zaměřené na skupinu černobylských Čechů a jejich prvotní zkušenosti po přesídlení [Valášková 1992; Brouček, Uherek, Valášková 1995]. Následně navazuji také na výzkumy provedené s odstupem zhruba dvaceti let od emigrace, které se zaměřily na adaptaci skupiny [Šolcová 2010; Šolcová 2012]. Z těchto výzkumů vyplývá, že přesídlenci po letech považují tehdejší rozhodnutí k reemigraci za správné a nelitují ho. Ačkoliv jsou zaznamenány rozdíly ve vnímání přesídlení ze strany první generace a druhé generace, do níž spadají potomci přesídlenců přestěhovaní v dětském věku, ani jedna ze skupin z většiny neprojevovala tendenci opustit Českou republiku, účastníci výzkumů uskutečněných v lokalitách Milovice a Kopidlno odmítali možnost migrace zpět na Ukrajinu a vykazovali známky vysokého stupně adaptace v nových lokalitách a integrace do majoritní společnosti.

Jedním z účelů mé práce je aktualizovat tyto poznatky po dalším časovém úseku a také zjistit, jakým způsobem zkušenost s přesídlením a následnou adaptací ovlivnila utváření osobností přesídlenců. Zároveň jsem se ve svém výzkumu rozhodla zaměřit na národní identitu přesídlenců, zejména pak na to, jak ji sami subjektivně vnímají a v čem je specifická ve vztahu k prožité zkušenosti reemigrace.

Jako klíčové výzkumné otázky jsem zvolila následující: *Jaké kulturní prvky se vpisují do životů přesídlenců? Jak vnímají život v České republice? Jakým způsobem je zkušenost s přesídlením ovlivnila?* Jako osnovu pro polostrukturované rozhovory jsem sestavila několik otázek, které jsou k nalezení v přílohách tohoto textu (příloha č. 1 – Otázky k rozhovorům).

7.2 Metody výzkumu

7.2.1 Metoda sběru dat

Pro sběr dat a jejich vyhodnocení jsem zvolila kvalitativní metodologii, která mi umožňuje do větší hloubky porozumět tomu, jak aktéři prožívají vlastní sociální realitu, jaké jí přisuzují významy a jaké faktory toto prožívání ovlivňují. Jednou z klíčových charakteristik kvalitativního výzkumu je *idiografický přístup*, tedy důraz kladený na jedinečnost zkoumaného jevu – z tohoto důvodu je v kvalitativních přístupech důležité zkoumat detaily, podobnosti i jinakosti, snažit se porozumět i porovnávat. Problematiku je navíc třeba zkoumat v kontextu faktorů, které ji mohou ovlivňovat, pokud bychom ji sledovali izolovaně, nemůžeme jí skutečně porozumět. Kvalitativní přístupy jsou založeny právě na snaze porozumět, primárním cílem zde není testování hypotéz [Novotná, Špaček, Šťovíčková Jantulová 2019: 259–262].

Vzhledem ke kvalitativní orientaci mého výzkumu jsem jako klíčovou výzkumnou metodu zvolila polostrukturovaný výzkumný rozhovor, jehož cílem bylo prozkoumat, jak účastníci výzkumu diskutované reality rozumí, jaké pro ně má významy a na co kladou důraz. Výzkumný rozhovor je specifickou a velmi častou metodou kvalitativního výzkumu, při níž jsou během interakce dotazovaného (v této práci dotazované účastníky označuji jako *informanty*, případně *informátory*) a výzkumníka konstruovány významy. Obsah rozhovoru je z principu do jisté míry vytvářen oběma aktéry, přičemž úkolem výzkumníka je určovat strukturu rozhovoru tak, aby získal co nejpodnětější informace. Na základě informací získaných během rozhovoru se výzkumník následně snaží porozumět perspektivě informantů a významům, které přikládají zkoumané realitě. Pro tuto metodu jsem se rozhodla zejména proto, že mým cílem bylo co nejvíce porozumět tomu, jak informanti subjektivně vnímají vlastní sociální realitu, jaké významy přisuzují prožitým zkušenostem a jakým způsobem se tyto zkušenosti promítají do jejich života a identity [Zandlová cit. dle Novotné, Špačka, Šťovíčkové Jantulové 2019: 317–320]. Protože jsem chtěla pro informanty vytvořit co možná nejkomfortnější podmínky, každý z nich si mohl zvolit, zda se chce rozhovoru zúčastnit fyzicky či distanční formou. Většina respondentů zvolila formu distanční, rozhovory tedy probíhaly prostřednictvím online videokonferenčních platforem.

Klíčovým faktorem dělení výzkumných kvalitativních rozhovorů je míra jejich strukturovanosti. V rámci mého výzkumu jsem data sbírala pomocí polostrukturovaných rozhovorů, které se vyznačují vysokou mírou flexibility. Polostrukturovaný rozhovor umožňuje výzkumníkovi doptávat se na kontexty, které vyplývají až přímo během rozhovoru. Tato metoda vyžaduje důkladnou předchozí rešerši a přípravu osnovy, tedy tematických otázek, se kterými výzkumník do rozhovoru vstupuje. Povaha polostrukturovaných rozhovorů následně umožňuje pokládat doplňující otázky za účelem získání hlubších dat [Kallio 2016: 2955].

7.2.2 Metoda analýzy dat

Data, která během výzkumu získáme, nemají vypovídající hodnotu sama o sobě, vždy je třeba je interpretovat, vysvětlit jejich významy. Interpretace je proces úzce provázaný s analýzou. Tyto procesy ale nejsou totožné. Při analýze strukturujeme data, hledáme v nich souvislosti a z jednotlivých částí sdělení sestavujeme logické celky. Interpretace pak sděluje, co analyzovaná data znamenají. Kvalitativní analýza, narozdíl od té kvantitativní, se nesnaží zachytit četnosti jevů, nesnaží se odpovídat na otázky typu “*jak často*” nebo “*do jaké míry*”. Další klíčovou charakteristikou, kterou se kvalitativní analýza vyznačuje, je postupování celým výzkumným procesem. Analýza nezačíná v momentě ukončení sběru dat, naopak je třeba data analyzovat a interpretovat průběžně, aby bylo možné na základě zjištění korigovat další směr sběru dat tak, abychom získali co nejrelevantnější informace [Heřmanský cit. dle Novotné, Špačka, Šťovíčkové Jantulové 2019: 417–420].

V kvalitativním výzkumu existuje mnoho analytických postupů sloužících k vyhodnocení dat. Data vycházející z mého výzkumu jsem se rozhodla analyzovat pomocí segmentace a následného kódování. Segmentace je zde míněna jako proces, při kterém jsem analyzované texty, tedy přepisy polostrukturovaných rozhovorů, rozčleňovala na dílčí tematické jednotky, tzv. segmenty. Tyto segmenty následně prošly procesem kódování, pomocí kterého jsem každému analytickému segmentu připsala určitou charakteristiku (kód). Jednotlivé kódy musí být dostatečně vystihující pro segmenty, které označují, zároveň však použitelné pro okódování dalších v analyzovaném textu nalezených segmentů, které se vyznačují shodnou charakteristikou. Kódy jsou ve své podstatě abstraktnější a obecnější než samotné segmenty, což umožňuje zestručnit sesbíraná data - můžeme následně

pracovat se samotnými kódy, jejichž počet je oproti počtu nalezených segmentů zredukovaný. Proces kódování zároveň umožňuje data porovnávat a nalézat podobnosti.

Analytickou část práce jsem zpracovávala pomocí programu *Atlas.ti*, který je jedním z nejvyužívanějších softwarů určených pro kvalitativní analýzu. Data získaná během mého výzkumu jsem analyzovala metodou *induktivního* kódování, které se vyznačuje vycházením primárně ze získaných dat. Do analýzy jsem nevstupovala s kódy předem vytvořenými na základě užití teorie, naopak jsem kódy tvořila přímo ze získaných dat. Nicméně je důležité zmínit, že i při použití induktivního kódování jsem vycházela z předchozí teoretické rešerše a výzkumných otázek, které mi daly určitý pojmový rámec a výrazně ovlivnily způsob vytváření kódů. Vytvořené kódy jsem následně rozčlenila do *kategorií*, tedy nadřazených jednotek, které kódy sdružují na základě určitých podobností [Heřmanský cit. dle Novotné, Špačka, Šťovičkové Jantulové 2019: 429–431].

7.3 Výběr výzkumného vzorku

Vzhledem k tomu, že jsem před započatím mého výzkumu neměla přístup do zkoumané skupiny, výběr informantů se ukázal být jednou z nejkomplicovanějších částí mé práce. Charakteristika získaného vzorku také ovlivňovala další směr sběru dat.

Po několika neúspěšných pokusech o získání informantů jinými způsoby jsem zvolila metodu oslovování facebookových skupin několika měst a obcí, ve kterých se reemigranti podle dohledaných pramenů usídlili. Zvolila jsem skupiny „*Milovická inzerce*“, „*Krupka*“ a „*Jičín a vše kolem*“, v poslední jmenované skupině jsem poptávala konkrétně osoby, které přesídlily do města Kopidlno ležícího v jičínském okrese. Tyto facebookové skupiny čítají tisíce členů a v období, během kterého jsem informanty hledala, vykazovaly vysokou aktivitu. Tato metoda se ukázala být poměrně úspěšnou a na jejím základě jsem získala čtyři první informanty. Následně jsem se pokusila použít metodu *nabalování*, tedy získání dalších kontaktů od prvotních informantů. Nicméně jsem se nesečkala s úspěchem. Informanti souhlasili pouze s tím, že předají svým známým spadajícím do zkoumané skupiny kontakt na mě, nikdo další mě však tímto způsobem nekontaktoval. Rozhodla jsem se proto pokračovat v metodě oslovování členů zmíněných facebookových skupin formou inzerátu. Tímto způsobem jsem oslovila další tři informanty, následně se mi pro získání posledních tří kontaktů podařilo uplatnit i metodu *nabalování*.

Informant/ka č.	Pohlaví	Rok přesídlení	Věk v době přesídlení	Lokalita v ČR
1	žena	1993	17	Milovice
2	žena	1991	14	Milovice
3	žena	1991	14	Milovice
4	muž	1993	6	Kopidlno
5	žena	1991	8	Krupka
6	žena	1992	13	Milovice
7	žena	1993	14	Kopidlno
8	muž	1992	9	Milovice
9	žena	1991	16	Krupka
10	muž	1991	9	Milovice

Tabulka – charakteristiky informantů

7.4 Etika výzkumu

Věrohodnost výzkumu, zejména toho kvalitativního, se z velké části odvíjí od věrohodnosti a kompetence toho, kdo výzkum provádí a analyzuje získaná data. U každého provedeného výzkumu je podstatné, aby výzkumníci dbali etických zásad a se získanými daty pracovali s příslušnou opatrností. Někteří výzkumníci se v jistých částech své práce musí potýkat s etickými dilematy, o nichž se čtenáři výsledného textu ve většině případů nikdy nedozví. Etické hledisko výzkumu má několik rovin, nejedná se pouze o informovaný souhlas participantů, ale také o individuální situace vyvstávající až během výzkumu či o celkové povědomí výzkumníka o jeho roli a odpovědnosti, spolu s jeho vlastními hodnotami. Všechny tyto roviny je třeba mít na paměti již před samotným začátkem výzkumu, v povědomí výzkumníků však musí zůstat i během pohybu v terénu a zpracování dat. V kvalitativním výzkumu se etická dilemata velmi často objevují během fáze sběru dat. To, do jaké míry bude účastníkům odhalen cíl výzkumu a do jaké míry bude jejich souhlas skutečně informovaný, se často odvíjí od samotného výzkumného tématu, což je předmětem mnoha debat na poli etiky výzkumu. I samotná technika výzkumu typická pro kvalitativní metody, tedy výzkumný rozhovor, skýtá pro informanty určité nástrahy, snadno se například může stát, že během rozhovoru na citlivé téma řeknou i informaci, kterou si chtěli nechat pro sebe. Aby se riziko etických nástrah snížilo na minimum, pro výzkumníky byly vyvinuty různé seznamy etických zásad týkajících se zejména informovaného souhlasu, otevřeného vysvětlení cíle výzkumu, zachování anonymity účastníků a opatrného zacházení s daty [Merriam, Tisdell 2015: 260–265].

V případě mého výzkumu považuji za výhodu skutečnost, že zvolené téma pro informanty nebylo nijak citlivé a nezdráhali se o něm mluvit. Každému z informantů bylo vysvětleno, čeho se můj výzkum týká, a na začátku každého videorozhovoru jsem si zajistila mluvený souhlas s nahráváním rozhovoru i s následným zpracováním dat, a to výhradně pro účely této práce. Při zpracování dat do praktické části výzkumu jsem zachovávala anonymitu informantů, zveřejněny jsou pouze základní demografické údaje.

7.5 Charakteristika výzkumu a reflexe vlastní pozice výzkumníka

Samotný princip kvalitativního výzkumu, v němž je role výzkumníka velmi podstatná a určující směr výzkumu, implikuje jistou subjektivitu výzkumu a otázku možnosti zobecnění. „Kvalitativní výzkum je sice subjektivní, ale v tom smyslu, že zohledňuje subjektivitu všech aktérů výzkumu...“ [Novotná, Špaček, Šťovíčková-Jantulová 2019: 28]. Nejde tedy o to, že by výzkumník pouze popisoval své vlastní myšlenky či dojmy, je však třeba neustále reflektovat vliv subjektivního vnímání jak výzkumníka, tak účastníků výzkumu. Individualita výzkumníka i účastníků v kvalitativním výzkumu nevyhnutelně ovlivňuje zjištění, z čehož plyne, že i když se ve stejném terénu objeví dva různí výzkumníci, každý z nich se na základě vlastních zkušeností zaměří na něco jiného a každý z nich s největší pravděpodobností přinese jiná zjištění. S tímto faktorem úzce souvisí i téma zobecnění výsledků, které je tolik příznačné pro kvantitativní metody výzkumu. Kvalitativní design výzkumu ze své podstaty neumožňuje statistické zobecnění na celkovou společnost, nevytváří statisticky významný odraz toho, jak daný jev funguje ve společnosti, a ani to není jeho cílem. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu vysvětlujeme fenomén v kontextu konkrétní situace, za určitých podmínek zahrnujících prostředí, čas i reflexi výzkumníkovy pozice. V kontextu konkrétní situace pak dokáže zobecnit, jak fenomén probíhá – autoři Novotná, Špaček a Šťovíčková-Jantulová [2019: 280–283] zde hovoří o *situované generalizaci*, tedy možném zobecnění závěrů v rámci kontextu, ve kterém byl fenomén zkoumán.

Faktorem, který v kvalitativním výzkumu hraje významnou roli a úzce souvisí s reflexivitou, je také vědomá pozice výzkumníka ve smyslu duality *insider–outsider*. Výzkumník, který je ve vztahu ke zkoumané společnosti *outsiderem*, nebyl před počátkem

výzkumných prací se společností blíže seznámen, neznal jejich fungování a struktury, a v terénu je proto skutečně cizincem. Ačkoliv, jak někteří autoři argumentují, hranice mezi těmito dvěma pozicemi výzkumníka mohou být rozostřeny a to, že je výzkumník v pozici *insidera*, nutně neznamená, že odhalí informace skrytá výzkumníkovi–*outsiderovi*, z konkrétní pozice plynou určité výhody i nevýhody. Výzkumník v pozici *outsidera* může narazit na komunikační problémy či zdráhavost informantů uvádět určité informace, v neposlední řadě i shánění informantů může být ze začátku problematické [Hellawell 2006: 483–488]. Některé z těchto překážek jsem pocítila i při vlastní výzkumné práci, kterou jsem prováděla v pozici *outsidera* ve vztahu ke zkoumané společnosti, proto mi přijde podstatné zde tento faktor reflektovat. Na druhou stranu pro mě v této pozici nebylo složité od výzkumu oddělovat či alespoň reflektovat svou vlastní subjektivitu, protože jsem neměla se zkoumanou společností žádné dřívější zkušenosti, pokud pominu předešlou podrobnou rešerši literatury.

8 Empirická část

8.1 Vnímání života v České republice

8.1.1 Reflexe prvotních těžkostí

Každý z deseti informantů, kteří se stali součástí mého výzkumu, v některé části rozhovoru reflektoval situaci své rodiny bezprostředně po přesídlení do České republiky. Ti, kteří byli v době přesídlení již náciletí, přirozeně více vnímali složitosti spojené s přesídlením do nové země. Uherek a Valášková [2006: 195] ve svém textu zmiňují, že obyvatelé z majoritní společnosti v mnoha případech odmítali přesídlence ze začátku považovat za Čechy a přisuzovali jim ruskou národnost. Informanti zejména z lokality Milovice skutečně reflektovali prvotní nevraživost ze strany místní komunity, mimo jiné i na základě jazykové diference. *“Ze začátku to bylo tak, že v Milovicích bývali ti vojáci, takže nás tu vnímali tak, že jsme prostě Rusáci, několik negativů jsem tady zažila. Někteří měli špatnou zkušenost, tak se chovali k nám negativně – slyšeli přízvuk, takže prostě automaticky Rusák. Tehdy nikoho nezajímalo, že existuje Ukrajina”* [informantka 1]. Uherek, Brouček a Valášková [1995: 15] v kontextu tohoto faktoru poukazují na problematiku koncentrace velkého množství reemigrantů ve stále stejných lokalitách (jako

příklad uvádí právě Milovice), kde obyvatelům daných lokalit velký počet přesídlenců připomínal doby, kdy se v nich nacházeli vojáci sovětské armády. Přístup místních obyvatel k přesídlencům se ale v jednotlivých lokalitách lišil a měnil v čase [Uherek, Valášková 2006]. Nejvýraznější zmínky o počátečních negativních zkušenostech s majoritní společností vyjadřovali informanti z lokalit Milovice a Krupka, což koresponduje s dřívějšími výzkumy postojů vůči přesídlencům. Reemigranti usazení v Milovicích, Krupce, ale také například v Rokytnici v Orlických horách či v jiných větších městech se v době čerstvě po přesídlení často setkávali se slovními urážkami a silnými předsudky, v některých případech i s agresí [Valášková, Uherek, Brouček 1997: 61]. Informanti z lokality Kopidlno se o tak výrazných negativních zkušenostech nezmiňovali, ačkoliv určitou formu počátečních předsudků ze strany majoritní společnosti také reflektovali.

Informanti ze své vlastní perspektivy reflektovali počáteční překážky zejména ve vzdělávacím systému, do kterého vstoupili ihned po přesídlení. (...) *tehdy jsem tam vnímala takovou rezervovanost. Já vlastně pak nastoupila na střední školu a ze začátku jsem měla pocit, že mě moc nebrali, asi jak jsem měla ten přízvuk a česky jsem sice hodně uměla, ale pořádně jsem se to učila až tady* [informantka 3]. Z vyprávění informantů však vesměs vyplývá, že tyto počáteční problémy, se kterými se v českém vzdělávacím systému potýkali, měly velmi krátké trvání a brzy vymizely. Informanti, kteří byli v době přesídlení skutečně ve velmi nízkém věku, prvotní problémy reflektovali pouze prostřednictvím zkušenosti svých rodičů, sami za sebe si na dobu těsně po přesídlení vzpomínali spíše matně. *“Z vyprávění vím, že rodiče se občas setkávali tehdy s nějakýma poznámkama a předsudky, oni měli hodně přízvuk, pořád ho teda mají. Ale já to jako dítě vlastně nevnímala,”* uvedl informant 4. O náročné situaci rodičů i ostatních příslušníků první generace přesídlenců se ostatně v rozhovorech zmiňovali téměř všichni informanti. Komplikace, se kterými se potýkali přesídlenci první generace, ve vzpomínkách silně převažovaly nad těžkostmi, které informanti zažívali na vlastní kůži. Vzpomínali na problémy rodičů v pracovní sféře či v komunikaci s úřady, někteří informanti uváděli i pozorování negativního vlivu složité situace na psychiku rodičů.

8.1.2 Pozitivní vztah k zemi a vnímání ČR jako domova

Velmi často opakovaným tématem v rozhovorech se stal vztah k České republice v současné době, tedy zhruba tři desetiletí od přesídlení. Vzhledem k tomu, že mými informanty byli vesměs příslušníci druhé generace přesídlenců, kteří v České republice vyrůstali či alespoň strávili většinu svého života, všichni vesměs uváděli pozitivní vztah k této zemi, kterou bez pochybností vnímají jako svůj domov. *“Určitě se tu cítím být doma, kde jinde bych taky byla”* [informantka 7]. Vesměs převládal pozitivní vztah k České republice, ačkoliv hodnocení života v této zemi nebylo zcela nekritické. Případné negativní poznámky se však týkaly spíše obecných společenských témat či současných problematik a ani v jednom z případů nebyly vztahovány k tematice přesídlení či adaptace. *“Samozřejmě, já jsem vlastně 90 % života prožil tady, takže si už neumím představit žít jinde. Rodiče teda zůstali bydlet v Milovicích, já pak studoval, odstěhoval se s manželkou. A tak samozřejmě některý věci se mi tu nelíbí, co se týče těch státních věcí, ale to už je jiná kapitola, to asi řeší každý, kdo se nějak zajímá o politiku ve svojí zemi”*, uvedl informant 8. Tato zjištění korespondují již s dřívějšími výzkumy [např. Šolcová 2010], které uváděly, že reemigranti druhé generace nejeví tendence k druhotné migraci zpět na Ukrajinu ani do jiných zemí. Je samozřejmě nutné přihlídnout i k současné válečné situaci na ukrajinském území, ke které se reemigranti v rozhovorech také vyjadřovali, zejména v tom smyslu, že když vidí, co se dnes na Ukrajině děje, jsou rádi, že žijí tady. Nikdo z informantů nicméně neuvedl, že kdyby Ukrajina ve válečné situaci nebyla, uvažovali by o návratu.

8.2 Osobnostní rysy

8.2.1 Vnímání vlastní národní identity

Zajímavým prvkem, který jsem v rozhovorech s několika informanty vyzorovala, byly poznámky poukazující na přemýšlení o vlastní národní identitě, ačkoliv se objevily pouze u části informantů. Jak uvedla například informantka 1: *(...) ono když se někdo zeptá mě třeba, čím se cítím být jakoby víc – tak to je opravdu těžký říct. Protože, jak říkám, mluvím vlastně třemi jazyky plynule, čtu knihy ve třech jazycích. A vůbec u toho nevnímám, kde*

jsem víc. Ale když bych jela na Ukrajinu nebo do Ruska, tak vnímám, že tam jsou už odlišnosti, jako co se týká mentality. Takže nemůžu říct, že se cítím být Ukrajinka.” Tento faktor nejednoznačnosti, který někteří informanti vyjadřovali, mě zaujal zejména proto, že v jiných částech rozhovorů byli konzistentní v považování České republiky za svůj domov a v otázce pocitu domova nevyjadřovali žádné pochyby. Ehala [2015: 177] představuje svůj koncept rozostřených identit a argumentuje, že jedinec může mít několik kolektivních identit, přičemž se některá z nich vztahuje k národu, jeho symbolice a hranicím, a jiná, která se od té první může odlišovat, pak souvisí například s lingvistickou stránkou a odvíjí se od ovládnutí určitého jazyka. V pojetí Ehaly pak tyto identity koexistují, jejich hranice jsou rozostřené a jedinec se může vztahovat ke každé z nich. Informanti v mém výzkumu, kteří uvažování o vlastní národní identitě indikovali, se vesměs vyjadřovali právě k jazykové stránce, případně k dalším kulturním faktorům. *“Že bych se cítila jako něco jiného než Češka, to bych neřekla. Když jsme se přestěhovali, tak to byl chvíli zmatek, než si tu člověk zvykl, ale teď už vůbec. To spíš to беру tak, že mám něco navíc, jako třeba ty jazyky nebo i že rozumím mentalitě a kultuře ukrajinské. Takže kus ve mně asi je, ale doma jsem tady”* [informantka 9].

Zde je nicméně nutné zmínit, že tento prvek se v mém vzorku informantů vyskytl pouze několikrát, jistou roli zde může hrát také věk v době přesídlení – všichni informanti, kteří potenciální nejednoznačnost naznačili, byli v době přesídlení starší patnácti let. Žádnému z informantů také nebyla položena přímá otázka na pocit vlastní národní identity, proto zde tento prvek uvádím spíše jako zajímavý náznak, který by ovšem vyžadoval podrobnější zkoumání.

8.2.2 Vlastnosti získané prožitou zkušeností

Přesídlenci, se kterými jsem vedla rozhovory, velmi často mluvili o tom, jak je zkušenost s přesídlením ovlivnila, zejména na poli osobních charakteristik a způsobu života. Jedním z významných faktorů, který se napříč rozhovory opakoval, bylo zocelení, jistá odolnost, kterou informanti vztahovali právě k prožitému přesídlení do nové země a překonání těžkostí s přesídlením souvisejících. *“(…) tak myslím, že mě to svým způsobem zocelilo, protože přece jenom ty začátky byly těžký, zažila jsem třeba nějaký*

předsudky a museli jsme se s rodinou navzájem podporovat”, uvedla informantka 3. Ačkoliv se informanti shodli na skutečnosti, že reemigrace byla o mnoho složitější pro starší generaci přesídlenců, oni sami zase vnímali faktor citlivého věku, ve kterém se museli vypořádat s velmi nestandardní situací. Ti, kteří přesídlili již ve věku bližším rané dospělosti než dětství, již například vnímali zpřetrhání sociálních vazeb vytvořených například s vrstevníky v lokalitě, kde původně vyrůstali.

Prožité situace, se kterými se museli vypořádat, však většina z nich označila za faktory, které jim nakonec daly něco pozitivního a zocelily je, což někteří z nich uváděli jako pozitivum v dalších životních situacích. Prožitou zkušeností nabytá odolnost se projevuje například v pracovním životě informantů. *“(…) tak asi bych řekla, že mě to tehdy posílilo, asi jsem i rychleji dospěla než třeba spolužáci. A i teď v práci mám tu hranici jinde, třeba jsem odolnější na takový ty stresový situace.”* [informantka 6].

Druhým významným prvkem projevujícím se v životech reemigrantů je šetřivost a šetrné zacházení s penězi, které v rozhovorech často zdůrazňovali. *“(…) vždycky jsme byli i takoví spořiví, že jsme třeba byli zvyklí si pěstovat vlastní zeleninu, a ne ji kupovat. To už se samozřejmě změnilo časem, ale ta zodpovědnost k penězům mně třeba zůstala”* [informantka 5]. K tomuto bodu mi přijde důležité zmínit, že přesídlenci se v Československu, respektive České republice usadili během rozsáhlé ekonomické transformace, jejíž hlavním cílem byla přeměna z centrálně plánované ekonomiky, příznačné pro socialistický režim, k tržní ekonomice. Tento přechod představoval vstup do neznáma i pro původně místní obyvatele České republiky, kteří k tomu neprožívali adaptační procesy na nové prostředí. V rozhovorech s informanty se objevily i zmínky o ekonomické situaci v jejich původní zemi. *”Respektive, protože my jsme se stěhovali v době, kdy byla na Ukrajině hyperinflace a všechno se hroutilo, a my jsme tak nějak opatrnější na vyhazování peněz. Třeba moje děti, to už nevím, jestli jsou na to připravený. To je právě ta zkušenost, kterou neprošly”* [informantka 2].

8.3 Prvky každodenního života

8.3.1 Jazyk

Jedním z nejvýraznějších kódů vyskytujících se v rozhovorech je téma jazyka a jazykové vybavenosti. Všichni informanti používají český jazyk naprosto bez problémů jako rodilí mluvčí, o čemž u přesídlenců druhé generace ostatně hovoří již předešlé výzkumy [Uherek, Valášková 2006; Šolcová 2010; Šolcová 2012]. Zajímavé je, že například informantka 1, které bylo v době přesídlení sedmnáct let, si stále zachovala zaznamenanatelný lehký přízvuk, který jí však nečiní žádné potíže: *“Nebo ten přízvuk jak mám, vůbec se to už tak ted’ neřeší, jako dříve.”*

Presídlenci však často zmiňovali, že ukrajinský, potažmo ruský jazyk stále aktivně znají a v některých případech používají. *“(…) já se učila jak rusky, tak ukrajinsky, a doted’ vlastně čtu třeba knížky sem tam. Ted’ taky různý ukrajinský zpravodaje, abych věděla i z více stran, co se tam děje. Ale třeba můj syn už mluví jenom česky, a pak samozřejmě ve škole má angličtinu, němčinu”* [informantka 9]. Většina informantů aktivní znalost ukrajinského či ruského jazyka komentovala jako vedlejší přidanou hodnotu, kterou využívají či dříve využívali v komunikaci s blízkými či známými žijícími na Ukrajině, případně v četbě knih či získávání širšího množství informací. Například již Šolcová [2012: 167] uvádí, že reemigranti z druhé generace, kteří díky nízkému věku neměli problém naučit se poměrně rychle český jazyk na velmi dobré úrovni, již nepovažovali ukrajinský (potažmo ruský) jazyk jako překážku, ale spíše jako jazykovou vybavenost, kterou mohli využívat třeba i v některých odvětvích na trhu práce. To je výrazný rozdíl oproti přesídlencům z první generace, pro které jazyková stránka zpočátku představovala bariéru.

Znalost ukrajinského jazyka, ačkoliv pouze matná, se projevovala i u informantů přesídlených v raném dětském věku, zde se však jednalo spíše o pasivní znalost. *“(…) sice ukrajinsky trochu rozumím, ale jak jsem říkal, tak i před tím přestěhováním se u nás doma mluvilo spíš česky, i když to nebyla aktuální čeština. Takže vztah k ukrajinštině moc nemám”* [informant 10].

8.3.2 Kuchyně

Velmi frekventovaným kódem, ve kterém se projevovaly ponechané prvky kultury z původní lokality, byla otázka kuchyně. Zde informanti v některých případech projevovali vědomou odlišnost od obyvatel z řad české místní majoritní společnosti. *“Pelmeně, to se tady asi taky moc nevidí. Tak to jsou taková ta jídla, co dělám z nostalgie, protože jsem je měla ráda jako dítě, ale jinak samozřejmě dělám i českou kuchyni normálně, i zkouším jiné věci z cizích kuchyní, to už je to multikulturní hledisko”* [informantka 3]. Pro velkou část informantů je běžné uvařit si doma boršč či jiné pokrmy typické pro ukrajinskou, potažmo „sovětskou“ kuchyni. Místy se informanti zmiňovali i o svých dětech, které se již narodily a vyrůstaly v České republice. Ve většině témat, z nichž některá již byla diskutována výše, své děti již s prvky ukrajinské kultury nespojovali a její vlivy na nich nepozorovali. *“Protože třeba syn, ten už nechtěl boršč, ale chtěl knedlík, protože to už znal ze školky, ze školy.”*, uvádí například informantka 1. Výjimkou v kontextu kontaktu další generace dětí s ukrajinskou kulturou byla zmínka informantky 5, která uvedla, že na Vánoce vaří jídla od obou kultur – houbového kubu pro manžela, také ale ukrajinský pokrm “kuťa”, který si naopak oblíbil její syn. Co se kuchyně i jiných složek každodenního života týká, neobjevila jsem mezi přesídlenci z různých lokalit žádné výrazné rozdíly. Vesměs uváděli, že jídla, která znali z dětství stráveného na Ukrajině, stále promítají do své kuchyně, zároveň si v tomto bodě uvědomovali svou odlišnost od zbytku majoritní společnosti. Několik informantů z Milovic však spojovalo ukrajinské prvky ve svém jídelníčku s celkovým multikulturním přístupem k vaření a s tím, že občas vaří jídla z různých koutů světa. Ukrajinská kuchyně nicméně má, na rozdíl od jídel z jiných kultur, v jejich životech jistý nostalgický účinek.

8.3.3 Další prvky kultury

Otázka svátků a tradic byla v rozhovorech také poměrně často diskutována, a i zde informanti ve většině případů projevovali vztah k tradicím jak českým, tak těm, které si do různé míry pamatují z dětství. *“Jo, jo, to my jako dodržujeme nějak určitě. Tak nějak dodržujeme všechno, slavíme všechno. Ty z dětství, i ty český, takže obojí”* [informantka 2].

V otázce tradic, tak jako v tématu jazyka a kuchyně, se frekventovaně objevovaly náznaky kulturní dvojí jakosti prostupující životem většiny informantů. Je nicméně třeba zmínit, že informanti tato témata komentovali často jakoby mimochodem, jako něco samozřejmého, co však v jejich každodenní realitě nehraje příliš důležitou roli. Jak jsem již zmiňovala, jedním z klíčových faktorů byl věk informantů při přesídlení, kdy nejvýraznější prvky dvojího kulturního zázemí projevovali ti informanti, kteří prožili na Ukrajině většinu dětství a dospívání.

V rámci tohoto kódu se objevily zmínky o dekoračních prvcích v interiérech bytů, zde se projevil odstup od stylu, který je stále přítomen v příbýtcích některých příslušníků první generace. „*Řekl bych, že u rodičů jsou ty rozdíly ještě vidět, to si třeba všímá i moje žena, že mají doma v bytě takovou tu spíš východní výzdobu, že je to prostě znát*“, uvedl informant 4.

8.4 Sociální vazby

8.4.1 Začlenění do majoritní společnosti

Zcela nejfrekventovanějším tématem v rozhovorech bylo začlenění do místní majoritní společnosti, na které kladl důraz každý z informantů. Přesněji řečeno, o adaptaci informanti hovořili spíše v kontextu prvních let po přesídlení. Někteří si vzpomínali na náročnost tehdejší situace, jiní ji znali spíše z vyprávění rodičů a sami ji z důvodu nízkého věku nevnímali. V současné době vnímají svou současnou pozici tak, že jsou naprosto začlenění do společnosti. „*(...) jinak naprostá většina našich kamarádů, známých jsou Češi, co tu byli od začátku místní. My už to vlastně ani neřešíme, bereme to tak, že už jsme taky místní*” [informantka 7].

Zajímavým poznatkem bylo porovnání s vietnamskou komunitou žijící v České republice, které v rozhovoru zmínila informantka 1: „*Ta vietnamská společnost se drží hodně ve svojí komunitě, (...), my sice máme komunitu, ale rozplynuli jsme se v té společnosti. Černobylskýho Čecha, když tady vyrůstal, toho nepoznáte. Když pak řekne, že má kořeny z Ukrajiny, tak se divíte, žejo. Takže ta odlišnost je, že my se v té komunitě nedržíme, nejsme uzavření.*” Poznatky ohledně tématu začlenění do majoritní společnosti souhlasí s výzkumy provedenými v předešlých letech (...), přesídlenci z druhé generace sami sebe vnímají jako součást většinové společnosti. V této tematice nebyly zaznamenány rozdíly

mezi těmi, kteří přesídlili v raném dětství, a těmi, kteří byli v době přesídlení věkem blízcí spíše rané dospělosti.

Někteří informanti zde, stejně jako v tématech spojených s kulturou, zmiňovali pojem multikulturalismu. *“(…) třeba susedi, kolegové a tak, už vůbec nějaké rozdíly nedělají. Ono celkově mi přijde, že v dnešní společnosti už se tohle moc neřeší, kdo odkud je. Občas se mě někdo zeptá, třeba když si všimne, že mám cizí jméno, ale spíš tak ze zájmu, nevnímám to nějak negativně.”*, uvedla například informantka 6. Tematika multikulturalismu se v různých podobách objevovala napříč rozhovory a podrobněji je rozepsána v závěrečné diskuzi.

8.4.2 Pevné příbuzenské vazby

Přesídlenci v rozhovorech velmi často kladli důraz na pevné vazby nejen v rámci jejich původní elementární rodiny, ale i s dalším příbuzenstvím ze širší rodiny, v případě, že do České republiky část širší rodiny přesídlila. Tato tendence byla mimo jiné spojována s původní lokalitou pobytu na Ukrajině. *„Jsou tam i silnější ty rodinné vazby. Ale to jsme si vlastně přivezli, i tady se hodně staráme o ty vztahy.“* [informantka 2] Pevnost příbuzenských vazeb byla také dáвана do spojitosti přímo se zkušeností s emigrací do jiné země. *„Ono celkově ta situace nás naučila, a myslím že i další rodiny, že tak jako víc držíme při sobě. I se víc a častěji vidáme, než třeba co vím o těch původně místních rodinách.“* [informant 8] Faktor příbuzenských vztahů informanti zmiňovali zejména v odpovědi na otázku, co jim zkušenost s přesídlením předala, nicméně někteří toto téma reflektovali také ve spojitosti s těžkostmi prvních let po reemigraci.

Ačkoliv důraz na příbuzenské vazby kladli informanti ze všech zkoumaných lokalit, určité odlišnosti jsem zaznamenala mezi obyvateli Kopidlna a ostatních dvou lokalit v přístupu k vícegeneračnímu soužití. Uherek a Valášková ve svém textu [2006: 189] zmiňují, že již z předešlých výzkumů vyplývá výrazná úcta přesídlenců ke stáří a k jejich nejstarším členům rodiny. Na rozdíl od majoritní společnosti byli zvyklí na život v zemi s nepříliš funkčním sociálním systémem, kde bylo často třeba, aby lidé v produktivním věku zabezpečovali staré rodinné členy. V mém výzkumu se u informantů z Milovic a Krupky neobjevila zmínka o zabezpečování starších rodinných členů, ačkoliv důraz na časté návštěvy a pevné rodinné vazby byl patrný. Někteří z informantů se již odstěhovali do

jiných českých měst s tím, že jejich rodiče v lokalitě zůstali. U obou informantů z Kopidlna jsem zaznamenala výraznější důraz na příbuzenské vazby, informant 4 sdělil, že rodiče vidá velmi často, informantka 7 se dokonce zmínila, že svou matku z důvodu špatného zdravotního stavu dokonce přestěhovala k sobě: „(...) *takhle některý známí se třeba diví, že jsem to udělala. A že oni by to zařídili jinak, ale já o tom takhle nepřemýšlela. Když tady se mnou ta máma je, tak se prostě postarám a vím, že je o ní postaráno dobře.*“

8.5 Diskuze zjištění

Černobylští Češi, kteří se stali součástí mého výzkumu, v rozhovorech otevřeli několik klíčových témat diskutovaných výše. Nejvýraznějším z nich bylo vnímání naprostého začlenění do majoritní společnosti, které informanti projevovali bez jakýchkoliv výjimek. Již dříve provedené studie zabývající se adaptačním procesem této skupiny reemigrantů po mnoha letech strávených v České republice [Šolcová 2010; Šolcová 2012] zaznamenaly v podstatě bezproblémové začlenění druhé generace přesídlenců, zejména pod vlivem faktoru nízkého věku. Situace informantů v mém výzkumu vykazuje stálý vývoj stejným směrem. Přesídlenci vesměs vnímají Českou republiku jako svůj domov, někteří o sobě hovoří jako prakticky o místních, protože zde strávili naprostou většinu svého dosavadního života.

Pokud bych se pokusila na skupinu Černobylských Čechů aplikovat Berryho model popisující čtyři typy adaptačních strategií [Berry 1992], vyvstává zde otázka hranic jednotlivých strategií. V případě Černobylských Čechů jistě nemůžeme hovořit o separaci, vyznačující se zachováním původní kultury zdrojové země a absencí vztahů s majoritní společností, ani o marginalizaci, při které dochází k přetrhání vazeb na původní kulturu, ale zároveň se nevytvoří vztahy s novou kulturou a společností. Naopak mezi asimilací a integrací, tak jak je Berryho definice popisuje, vidím v kontextu skupiny Černobylských Čechů poměrně rozostřenou hranici. Jak již popisuji v teoretické části práce, asimilace je proces vyznačující se začleněním do většinové společnosti, které je doprovázeno odtržením od prvků původní kultury zdrojové země a přijetím kultury nové. V případě integrace se skupina také do většinové společnosti začlení a naváže s ní vztahy, zachovává si však prvky původní kultury, které ovlivňují celkové pojetí kolektivní národní identity. V

případě černobylských Čechů můžeme o začlenění do majoritní společnosti mluvit bez pochybností, zajímavým faktorem jsou však kulturní aspekty promítající se do jejich životů. Účastníci mého výzkumu přijali českou kulturu za svou, tento proces ostatně proběhl během několika prvních let po přesídlení. Stále jsou však v jejich životech patrné prvky kultury, ve které na Ukrajině strávili větší či menší část dětství, potažmo dospívání. Tento faktor se nejvýrazněji projevuje v oblasti jazyka a kuchyně. Ačkoliv informanti spadali do druhé generace přesídlenců, stále je pro velkou část z nich běžné číst knihy v ukrajinštině či ruštině, nebo si doma uvařit boršč či jiné tradiční jídlo ukrajinské, potažmo „sovětské“ kuchyně. Důležitou roli hrál věk informantů při reemigraci, zachování určitých prvků kultury původního domova projevovali nejvíce ti, kteří na Ukrajině strávili největší část dětství. I v případě informantů, kteří byli tehdy v raném dětském věku, se však původní kultura do jejich životů propsala skrz rodiče, první generaci přesídlenců.

Zajímavým aspektem objevujícím se napříč rozhovory je vztahování se k tématu multikulturalismu, který informanti zmiňovali právě v pasážích s prvky dvojí kultury v jejich životech. Jak již bylo v empirické části diskutováno, informanti vnímali prvky ukrajinské kultury jako obohacující faktor, který jim může v některých sférách života poskytovat výhody. Ačkoliv v otázce, zda považují Českou republiku za svůj domov, měli vesměs jasno, poznatky o kulturních aspektech jejich životů byly mnohem rozmanitější. Nejednoznačnost bylo možné pozorovat u části informantů i v otázce vnímání vlastní národní identity, nicméně zde je třeba podotknout, že koncept národní identity je zejména v kontextu migrace složitě uchopitelné téma a na základě poznatků z mých rozhovorů nelze jednoznačně říci, jakým způsobem je u přesídlenců druhé generace národní identita ukotvena.

Zároveň v hodnocení toho, jak přesídlence po třech desítkách let života v Česku přijímá jejich okolí, převládal narativ, že okolní společnost již odlišnosti nevnímá a neřeší tak jako dříve. Je třeba vzít v potaz to, že část okolí přesídlenců je s nimi v kontaktu již dlouhou dobu, nicméně tento poznatek informanti zmiňovali v kontextu celkové většinové společnosti. Vztahem mezi konceptem multikulturalismu a zkušeností migrantů se ve svém textu [2013] zabývali například Green a Staerklé. Konkrétně se zaměřili na otázku, jakým způsobem se v současných společnostech prolíná asimilace migrantů, založená na podobnosti či přeměně k podobnosti, se stále se zvyšujícím vlivem multikulturalismu, jehož základem je odlišnost skupin žijících v jedné zemi. Při snaze odpovědět na tyto otázky se zaměřili na to, jaké významy přisuzují sami migranti své zkušenosti s migrací, a

pomocí jakých strategií tvoří své identity. V kontextu vlivu multikulturalismu zdůrazňují, že současné identity migrantů jsou velmi komplexní, kombinují různé kulturní prvky a tím umožňují vznik úplně nových, „smíšených“ identit [Green, Staerklé 2013: 9]. Ačkoliv nelze na základě mých zjištění spojovat vliv multikulturalismu přímo s identitami černobylských Čechů, v různých tématech jeho vliv informanti zmiňovali a spojovali právě se svým začleněním a přijetím české kultury při zachování prvků kultury ukrajinské.

Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumat specifika adaptačního procesu druhé generace reemigrantů ze skupiny černobylských Čechů, zjistit, jak vnímají svou národní identitu a s čím se identifikují. Obecnějším cílem bylo navázat na předešlé výzkumy a na základě získaných zjištění nejen aktualizovat poznání o adaptaci této skupiny po třiceti letech života v českém prostředí, ale také přispět k poznání specifických typů identit či vnímání identity národní.

K výzkumu jsem přistoupila kvalitativním způsobem a jako výzkumnou metodu zvolila polostrukturovaný rozhovor, výběr informantů probíhal prostřednictvím facebookových skupin v lokalitách Milovice, Krupka a Kopidlno. Získaná data jsem analyzovala metodou induktivního kódování a při analýze vycházela převážně přímo ze získaných dat.

V datech jsem objevila kódy, které jsem následně seskupila do čtyř klíčových kategorií. V kategorii *Vnímání života v České republice* přesídlenci refleктоvali prvotní komplikace, se kterými se jejich rodiny setkaly bezprostředně po přesídlení. Zároveň však vyjadřovali velmi pozitivní vztah k České republice, kterou bez výjimky považují za svůj domov. Do kategorie *Osobnostní rysy* jsem zařadila subjektivní vnímání vlastní národní identity, které někteří informanti v rozhovorech diskutovali. Zde je zajímavým zjištěním lehká rozostřenost či nejasnost hranic národní identity, kterou někteří přesídlenci indikovali. Nicméně pojem národní identity je poměrně složitě uchopitelný a z náznaků, které projevíli informanti v mém výzkumu, nelze dělat žádné závěry – tematika by vyžadovala podrobnější výzkum. Do této kategorie patří také získané vlastnosti, které přesídlenci přímo spojovali se zkušeností s reemigrací. Mezi tyto vlastnosti patří zvýšená psychická odolnost vůči náročným situacím a šetrné zacházení s penězi. Do kategorie *Prvky každodenního života* jsem zařadila užívání jazyka, specifika kuchyně a další kulturní prvky projevující se v každodennosti reemigrantů. V této tematice byla nejvíce znát kulturní dvojjakost, kterou přesídlenci do svých životů promítají. Důležité je ovšem zmínit, že

aktivní znalost ruského či ukrajinského života považují spíše za potenciální výhodu například na pracovním trhu, zdůrazňovali zároveň naprosté osvojení jazyka českého. Část informantů v této tematice zmiňovala možný vliv multikulturalismu, díky němuž do svých životů přijímají i prvky úplně cizích kultur (tato zmínka se objevovala zejména u tématu kuchyně). Poslední vytvořenou kategorií jsou *Sociální vazby*. Zde se všichni informanti shodovali na naprostém začlenění do majoritní společnosti, velká část z nich zmínila, že se v podstatě už také cítí být místními, protože zde prožili většinu života. Posledním tématem diskutovaným v rozhovorech byla mimořádná pevnost příbuzenských vazeb, zde se mnozí informanti záměrně stavěli do pozice odlišné od majoritní společnosti, kde takový důraz na rodinná pouta nepozorují.

Rozdíly mezi informanty v rámci jednotlivých lokalit jsem pozorovala pouze nepatrné, nejvíce se odrážely v reflexi prvotních těžkostí, která byla nejméně intenzivní u přesídlenců z Kopidlna. Dále se mírné rozdíly objevily například v důrazu na rodinné vazby, který byl naopak u přesídlenců z Kopidlna silnější než u obou dalších lokalit.

V závěrečné diskuzi jsem se pokusila propojit má zjištění s představeným teoretickým modelem J. W. Berryho [1992], který prezentuje různé strategie mezikulturního kontaktu mezi migrantskou skupinou a majoritní společností. Pokud model aplikujeme na skupinu černobylských Čechů, můžeme zde zaznamenat jistou nejasnost hranic mezi strategiemi *asimilace* a *integrace*. Na tento jev by mohl mít v současných společnostech vliv již zmíněného multikulturalismu, nicméně to je spíše možný námět k dalšímu zkoumání.

Summary

The aim of this study was to investigate the specifics of the adaptation process of second generation resettlers – Chernobyl Czechs, to find out how they perceive their national identity and what they identify with. The more general aim was to build on previous research and, based on the findings, not only to update the knowledge about the adaptation of this group after thirty years of living in the Czech environment, but also to contribute to the understanding of specific types of identities or perceptions of national identity.

I approached the research in a qualitative way and chose a semi-structured interview as a research method, selecting informants through Facebook groups from the localities of Milovice, Krupka and Kopidlno. I analysed the obtained data using the inductive coding method, meaning that the analysis outputs were mainly based directly on the collected data.

The codes discovered in data were subsequently grouped into four key categories. In the category Perceptions of life in the Czech Republic, resettlers reflected on the initial complications their families encountered immediately after resettlement. At the same time, however, they expressed a very positive attitude towards the Czech Republic, which without exception they consider to be their home. Under the category of Personality traits, I included the subjective perception of their own national identity, which some informants discussed in the interviews. An interesting finding here is the slight blurring or unclear national identity boundaries that some resettlers indicated. However, the concept of national identity is quite difficult to grasp, and no conclusions can be drawn from the indications shown by informants in my research - the topic would require more detailed research. This category also includes the acquired characteristics that resettlers directly associated with the experience of re-migration. These qualities include increased psychological resilience to challenging situations and frugality with money. Under the Elements of daily life category, I included language use, specifics of cuisine, and other cultural elements manifested in the everyday life of the resettlers. In this theme, the cultural ambivalence that resettlers project into their lives was most evident. It is important to mention, however, that active knowledge of Russian or Ukrainian life was considered more as a potential advantage, for example, in the labour market, while at the same time they emphasised the complete mastery of the Czech language. Some of the informants in this topic mentioned the possible influence of multiculturalism, thanks to which they

accept elements of even completely foreign cultures into their lives (this was mentioned especially in the topic of cuisine). The last created category is Social Ties. Here, all informants agreed on their complete integration into the majority society, a large part of them mentioned that they also feel themselves to be local already, as they have lived most of their lives here. The final theme discussed in the interviews was the extreme strength of kinship ties, here many informants deliberately positioned themselves differently from the majority society, where they do not observe such an emphasis on family ties.

I observed only slight differences between informants within each location, most recordable in the reflection of initial hardships, which was least intense among the resettlers from Kopidlno. Furthermore, slight differences emerged, for example, in the emphasis on family ties, which, conversely, was stronger for the resettlers from Kopidlno than for the other two localities.

In the final discussion, I tried to link my findings to the theoretical model presented by J. W. Berry [1992], which presents different strategies of intercultural contact between the migrant group and the majority society. If we apply the model to the group of Chernobyl Czechs, we can note a certain ambiguity of the boundaries between the strategies of assimilation and integration. This phenomenon could be influenced by the mentioned multiculturalism in contemporary societies, however, this is rather a possible subject for further research.

Použitá literatura

ATHERTON, Margaret. *Locke's theory of personal identity*. Midwest Studies in Philosophy, 1983. 8: 273-293.

AXMANNOVÁ, Kamila. *Reemigrace a její dopad na formování národní identity*. Studia Ethnologica Pragensia, 2015. 2: 25-39.

BATTISTELLA, Graziano. *Return migration: a conceptual and policy framework*. International Migration Policy Report Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, 2018, 3-14.

BERRY, John W., et al. *Acculturation and adaptation in a new society*. International migration, 1992. 30: 69-69.

BROUČEK, Stanislav; UHEREK, Zdeněk; VALÁŠKOVÁ, Nad'a. *Adaptace přesídlenců v české společnosti*. Český lid, 1995. 1-17.

BRUMANN, Christoph. *Writing for culture: Why a successful concept should not be discarded*. Current anthropology, 1999. 40.S1: S1-S27.

CASTRO, Felipe González; MURRAY, Kate E. *Cultural adaptation and resilience*. Handbook of adult resilience, 2010, 375-403.

EHALA, Martin. *Blurring of collective identities in the post-Soviet space*. Sociolinguistic Studies, 2015. 9.2/3: 173.

ERIKSON, Erik H. *Identity youth and crisis*. WW Norton & company, 1994.

FUKUYAMA, Francis. *Why national identity matters*. Journal of Democracy, 2018. 29.4: 5-15.

GMELCH, George. *Return migration*. Annual review of anthropology, 1980. 135-159.

GREEN, Eva GT; STAERKLÉ, Christian. *Migration and multiculturalism*. 2013.

HALL, John R.; BATTANI, Marshall; NEITZ, Mary Jo. *Sociology on culture*. Psychology Press, 2003.

HELLAWELL, David. *Inside–out: analysis of the insider–outsider concept as a heuristic device to develop reflexivity in students doing qualitative research*. Teaching in higher education, 2006. 11.4: 483-494.

HOFMAN, Jiří. *Češi na Volyni: základní informace*. Čtvrté, doplněné vydání. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2020. ISBN 978-80-906997-3-1.

ILJUK, Boris, ed. *Můj návrat do staré vlasti: (sborník příspěvků k 30. výročí reemigrace krajanů z oblasti Černobylu na území jejich předků)*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2021. ISBN 978-80-906997-7-9.

JANSKÁ, Eva; DRBOHLAV, Dušan. *Re-emigration and integration of Volhynian and "Chernobyl" Czechs in the Czech Republic*. Acta Universitatis Carolinae: Geographica, 2001. 36.1: 123-131.

JIRKA, Luděk. *Návratová migrace, reemigrace nebo etnická návratová migrace? Potomci krajanů ze západní Ukrajiny a z jižní Moldávie a jejich důvody migrace do České republiky*. Český lid, 2020. 107.2: 211-229.

KALLIO, Hanna, et al. *Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide*. Journal of advanced nursing, 2016. 72.12: 2954-2965.

LEVITT, Peggy; JAWORSKY, B. Nadya. *Transnational migration studies: Past developments and future trends*. Annual review of sociology, 2007. 33: 129.

MERRIAM, Sharan B.; TISDELL, Elizabeth J. *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons, 2015.

NIELSEN, Rebecca. *Political Push Factors in Emigration: A Comparative Analysis*. Sigma: Journal of Political and International Studies, 2007. 25.1: 4.

NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej; JANTULOVÁ, M. Šťovičková. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. FHS UK, 2019.

SCHOVÁNKOVÁ, Soňa. *Mezinárodní pracovní migrace a pracující cizinci v Česku v době globální ekonomické krize 2008-2012*. 2013. (dostupné online: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/57965/140031383.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

SINDIC, Denis. *Psychological citizenship and national identity*. Journal of Community & Applied Social Psychology, 2011. 21.3: 202-214.

SIROJUDIN, Siroj. *Economic theories of emigration*. Journal of Human Behavior in the Social Environment, 2009. 19.6: 702-712.

SMITH, Rogers M. *Political peoplehood: The roles of values, interests, and identities*. University of Chicago Press, 2015.

STETS, Jan E.; SERPE, Richard T. *Identity theory*. In: *Handbook of social psychology*. Springer, Dordrecht, 2013. p. 31-60.

ŠOLCOVÁ, Lenka. *Adaptace přesídlenců z Malinovky a Malé Zubovštiny v Milovicích*. Český lid, 2010. 247-264.

ŠOLCOVÁ, Lenka. *Subjektivní reflexe reemigrace černobylských přesídlenců v lokalitě Kopydlno*. Český lid, 2012. 151-172.

TERZIEV, Venelin. *Conceptual framework of social adaptation*. IJASOS-International E-Journal of Advances in Social Sciences, 2019. 5.13.

UBEROI, Varun. *National identity—A multiculturalist's approach*. Critical Review of International Social and Political Philosophy, 2018. 21.1: 46-64.

UHEREK Zdeněk, VALÁŠKOVÁ Nad'a 2006. *Řízené migrace po roce 1989*. In: UHEREK Zdeněk (ed.) *Kultura společnost, tradice II*. Praha: Etnologický Ústav AV ČR. ISBN 80-85010-82-8: 169–202.

VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů I (1868–1914)*. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 1997.

VALÁŠKOVÁ, Nad'a; POJAROVÁ, Tereza. *Přesídlování Čechů, Slováků, Poláků a Němců z bývalého Sovětského svazu do vlasti jejich předků*. Český lid, 2009. 225-245.

VALÁŠKOVÁ, Nad'a; UHEREK, Zdeněk; BROUČEK, Stanislav. *Aliens Or One's Own People: Czech Immigrants from the Ukraine in the Czech Republic*. Institute of Ethnology, 1997.

VALÁŠKOVÁ, Nad'a. *K adaptaci současné reemigrační vlny Čechů z Ukrajiny*. Český lid, 1992. 193-206.

VAN HEAR, Nicholas; BAKEWELL, Oliver; LONG, Katy. *Push-pull plus: reconsidering the drivers of migration*. Journal of ethnic and migration studies, 2018. 44.6: 927-944.

WALLACE, Claire; STOLA, Dariusz (ed.). *Patterns of migration in Central Europe*. Springer, 2001.

Internetové zdroje

ČERNÁNSKÁ, Barbara. *Teorie push-pull vlivů na migraci*. Encyklopedie migrace [online]. 2018. 1 [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/teorie-push-pull/>

Human migration. Encyclopaedia Britannica [online]. 2008 [cit. 2023-01-03]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/human-migration>

Teze bakalářské práce

Adaptace černobylských Čechů v českém prostředí

Jméno a příjmení studujícího: Julie Hlaváčová

Předpokládaný název práce: Adaptace černobylských Čechů v českém prostředí

Klíčová slova: emigrace, reemigrace, adaptace, národní identita, konstrukce identity

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Jméno vedoucího bakalářského semináře, do kterého se chce studující hlásit (předběžně):
doc. Mgr. Martin Hájek, Ph.D.

Námět práce

Ve své bakalářské práci bych se ráda věnovala tématu návratových migrací přesídlenců z území Ukrajiny, konkrétně reemigraci skupiny označované jako „černobylští Češi“, a jejich zpětné adaptaci na území České republiky. Pro zúžení tématu a zaměření se na jednu skupinu reemigrantů jsem se rozhodla z toho důvodu, abych se mohla tématu věnovat do hloubky. Termín „reemigrace“ můžeme obecně chápat jako proces, během kterého dochází k vystěhování lidí z určité země a jejich následnému návratu do zdrojové země po uplynutí určité doby. Reemigrace českých přesídlenců z Ukrajiny zpět do České republiky probíhaly během 20. století ve dvou hlavních vlnách – ta největší probíhala po druhé světové válce, tedy v rozmezí let 1945-1949, další následovala mezi lety 1991-1993. hlavním důvodem pro návrat černobylských Čechů, kteří reemigrovali v letech 1991-1993, byl výbuch jaderného reaktoru v Černobylu, jenž se odehrál v roce 1986. Humanitárně zaštitěné a státem řízené přesídlení černobylských Čechů z Ukrajiny zpět do vlasti jejich českých předků však bylo možné uskutečnit až po změně politických poměrů, tedy na začátku devadesátých let. (Šolcová 2012) Ráda bych v rámci své bakalářské práce zkoumala, do jaké míry se reemigranti zpětně adaptovali v českém prostředí, zda si osvojili „českou identitu“, případně v čem je jejich národní identita specifická, a v neposlední řadě bych se ráda zaměřila na vnější faktory, které hrají roli ve formování identity reemigrantů. Předpokládám, že skupinu informantů budou tvořit původní reemigranti, kteří se do České republiky přestěhovali na začátku devadesátých let 20. století, a jejich potomci, tedy první a druhá generace reemigrantů.

Předpokládaným terénem, ve kterém bych danou problematiku ráda zkoumala, je prostředí malého města, případně vesnice. Jednou z takových oblastí v české republice je například poměrně malé město Kopidlno v okrese Jičín v Královéhradeckém kraji – do této lokality mezi lety 1991-1993 přesídlila velká část černobylských Čechů z ukrajinských obcí Malinovka a Malá Zubovština. Na malá města či vesnice se chci zaměřit na základě předpokladu, že velká města jsou výrazně více multikulturní a běžně v nich dochází ke kontaktu mnoha různých národních skupin.

Koncepty jako skupinová či národní identita jsou poměrně složitě uchopitelná a bývají definována různými způsoby. Vzhledem k tomu, že bych se ráda zaměřila zejména na to,

jakým způsobem a do jaké míry se reemigranti ze skupiny černobylyských Čechů po svém přesídlení adaptovali v českém prostředí, inspirací je mi zejména teorie adaptace formulovaná J. W. Berryem, která je silně provázána s akulturačními procesy. Dle Berryho teorie vedou různé typy akulturačních strategií k různým podobám adaptace. Z pohledu jedince vůči společnosti cílové země Berry identifikoval tři základní adaptační strategie: přizpůsobení, reakci a odchod. Strategie přizpůsobení, která vyžaduje individuální změny na straně migranta, je však dle Berryho často tou jedinou realistickou alternativou. (Berry 1992) Právě z toho důvodu bych ráda zkoumala, zda se bude terén mého výzkumu s daným předpokladem shodovat, případně jaké změny na straně černobylyských reemigrantů byly k adaptaci v novém prostředí klíčové. Jako podstatné indikátory pro míru integrace do nového prostředí bych vymezila zejména jazyk, míru sociálních kontaktů v místě (či zemi) bydliště, dále například kulturní zvyky a dodržování různých tradic. V této otázce se mi zdá například zajímavé porovnat míru adaptace na české prostředí u první generace černobylyských Čechů a u generace druhé, tedy jejich potomků.

Pro zúžený výběr tématu práce mi byl inspirací text Lenky Šolcové s názvem „*Subjektivní reflexe reemigrace černobylyských přesídlenců v lokalitě Kopidlno*“ z roku 2012. Šolcová na základě svého výzkumu v této oblasti vyvodila, že mimo zdravotní a ekonomické důvody hrála v reemigraci první generace černobylyských Čechů roli také jistá přetrvávající vazba na zemi jejich předky, stejně jako jejich snaha udržet si „češství“ i na území Ukrajiny. Druhá generace reemigrantů, kterou Šolcová také zkoumala, však tuto argumentaci nepoužívala a reemigraci považovala spíše za rozhodnutí rodičů, do kterého příslušníci druhé generace nemohli vzhledem k dětskému věku zasahovat. (Šolcová 2012) Ráda bych v rámci své práce na dané poznatky navázala a pokusila se zmapovat, jak svou identitu vnímají příslušníci dvou generací černobylyských Čechů nyní, po uplynutí téměř deseti let.

Jako předpokládanou výzkumnou otázku jsem si vytyčila následující: *Jak probíhá formování identity černobylyských Čechů v českém prostředí, jak svou identitu vnímají a jaké faktory toto vnímání ovlivňují?* Předpokládám ovšem, že v průběhu mého výzkumu dojde k úpravám výzkumné otázky na základě získaných poznatků.

Předpokládané metody zpracování

Pro účely své práce budu sbírat převážně kvalitativní data, přičemž cílovou skupinou mého výzkumu budou příslušníci skupiny černobylyských Čechů, kteří přesídlili zpět do České republiky. Vzhledem ke kvalitativní povaze výzkumu předpokládám, že vzorek vybraný z cílové populace bude poměrně malý. Pro účely získání respondentů bych ráda oslovila *Radu černobylyských a novodobých reemigrantů*, spadající pod *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*. Ačkoliv bych se ráda zaměřila přímo na území města Kopidlno, předpokládám, že terén a jeho případné rozšíření bude záviset zejména na tom, jaké respondenty se mi podaří získat. Po získání prvních kontaktů bych se pokusila získat další respondenty pomocí metody sněhové koule. Vedle zúčastněného pozorování, v jehož rámci budu používat terénní deník pro zápis různých poznatků získaných mimo formálnější část sběru dat, předpokládám využití polostrukturovaných biografických rozhovorů s informátory, přičemž předpokládám, že budu získávat také retrospektivní data. Vzhledem k povaze tématu bych následně přistoupila k narativní analýze dat, která se zaměřuje na analýzu vyprávění.

Etické souvislosti zvažovaného projektu

Podstatnou etickou zásadou pro můj zvažovaný výzkum bude zajištění anonymity a ochrany osobních dat všech respondentů, kteří se na výzkumu budou podílet. Předpokládám, že budu před rozhovory potřebovat písemný souhlas respondentů s použitím informací, které mi sdělí, ovšem pouze ke studijním účelům. Osobní data respondentů, podle kterých by mohli být dohledáni, nebudou v mé práci použita a nebudou je sdílet s žádnými třetími stranami.

Předpokládám, že někteří respondenti nebudou souhlasit s nahráváním rozhovorů na diktafon – z tohoto důvodu bude třeba i písemný souhlas se zvukovým záznamem rozhovoru. Při rozhovorech s respondenty, kteří nebudou s nahráváním souhlasit, budu poznatky zaznamenávat výhradně písemně do svého terénního deníku.

Orientační seznam literatury

1. NEŠPOR, Z. R. *Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty: Prolegomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století se zvláštním zřetelem k západní reemigraci 90. let*. Sociologický ústav AV ČR, 2002. ISBN 80-7330-017-6.

2. HÁJEK, M., M. HAVLÍK a J. NEKVAPIL. *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec*. Sociologický časopis/ Czech Sociological Review. 2012, 48(2), 199-224. doi:10.13060/00380288.2012.48.2.01.

3. BERRY, J. W. *Acculturation and adaptation in a new society*. *International migration*. Academia, 1992, 30, 69-69. ISSN 1468-2435.

4. BERRY, J. W. *Acculturation strategies and adaptation*. In J. E. Lansford, K. Deater-Deckard, & M. H. Bornstein (Eds.), *Immigrant families in contemporary society* (pp. 69–82). Guilford Press, 2007, 69-82

5. ŠOLCOVÁ, L. *Subjektivní reflexe reemigrace černobylských přesídlenců v lokalitě Kopidlno*. Český lid. Etnologický ústav AV ČR, 2012, 151-172. ISSN 0009-0794.

6. UHEREK, Z., Z. KORECKÁ a T. POJAROVÁ. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-87112-12-0.

7. JANSKÁ, E. a D. DRBOHLAV. *Re-emigration and integration of Volhynian and "Chernobyl" Czechs in the Czech Republic*. *Acta Universitatis Carolinae: Geographica*. 2001, 36(1), 123-131. ISSN 03005402.

8. ORNST, J. *Česká kolonie Malá Zubovščina na Ukrajině*. 1. Praha: Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2009. ISBN 978-80-903164-3-0.

9. AXMANNOVÁ, K. *Reemigrace a její dopad na formování národní identity*. *Studia Ethnologica Pragensia*. Ústav etnologie FF UK, 2015, (2), 25-39. ISSN 2336-6699.

10. FÜRST, V. *Konstrukce identit v biografických narativech reemigrantů*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Fakulta humanitních studií. Vedoucí práce Pavel MÜCKE.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Otázky k rozhovorům (seznam)

Příloha č. 2: Charakteristiky informantů (tabulka)

Příloha č. 1: Otázky k rozhovorům (seznam)

- Ve kterém roce jste se přistěhoval/a do ČR? Odkud a kam?
- Kolik Vám bylo let?
- Vzpomenete si na pocity, které jste po příchodu prožíval/a? Případně na nějaké těžkosti, bariéry?
- Jste v současnosti spokojen/a se životem v České republice?
- Cítíte se tu být doma?
- Změnil se během let, co tu žijete, přístup Vašeho okolí k Vám?
- Jakého složení je okruh Vašich přátel a známých?
- Jste v kontaktu s dalšími reemigranty?
- Máte vazby na ukrajinskou kulturu? (Například zvyky, jídlo, kinematografii, literaturu, ...)
- Jaký je Váš vztah k ukrajinskému, případně ruskému jazyku?
- Vnímáte, že by Vás Vaše zkušenost v něčem odlišovala od zbytku české společnosti? Dala Vám něco nepřenositelného?
- Chtěl/a byste ještě něco dodat?

Příloha č 2 – Charakteristiky informantů (tabulka)

Informant/ka č.	Pohlaví	Rok přesídlení	Věk v době přesídlení	Lokalita v ČR
1	žena	1993	17	Milovice
2	žena	1991	14	Milovice
3	žena	1991	14	Milovice
4	muž	1993	6	Kopidno
5	žena	1991	8	Krupka
6	žena	1992	13	Milovice
7	žena	1993	14	Kopidno
8	muž	1992	9	Milovice
9	žena	1991	16	Krupka
10	muž	1991	9	Milovice